

Izazovi roditeljstva gluhih i nagluhih roditelja

Abramović, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:158:980348>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-03**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitaciji fakultet

Diplomski rad

Izazovi roditeljstva gluhih i nagluhih roditelja

Ana Abramović

Zagreb, lipanj, 2020.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitaciji fakultet

Diplomski rad

Izazovi roditeljstva gluhih i nagluhih roditelja

Ime i prezime studenta:
Ana Abramović

Ime i prezime mentora:
Doc.dr.sc. Iva Hrastinski

Ime i prezime komentora:
Doc.dr.sc. Marina Milković

Zagreb, lipanj, 2020.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Izazovi roditeljstva gluhih i nagluhih roditelja* i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno

su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Ana Abramović

Mjesto i datum: Zagreb, lipanj, 2020.

SAŽETAK

Naslov rada: Izazovi roditeljstva gluhih i nagluhih roditelja
Ime i prezime studentice: Ana Abramović
Ime i prezime mentorice: Doc.dr.sc. Iva Hrastinski
Ime i prezime komentorice: Doc.dr.sc. Marina Milković
Program/modul na kojem se polaže diplomski ispit: Logopedija

Oštećenje sluha utječe na razne aspekte života, pa tako i na roditeljstvo. Gluhi i nagluhi roditelji svrstavaju se u skupinu roditelja s invaliditetom. Iako su neki od izazova roditeljstva osoba s invaliditetom i osoba s oštećenjem sluha slični, postoje teškoće i izazovi koji su jedinstveni samo za skupinu gluhih i nagluhih roditelja. Stoga, cilj ovog preglednog rada je dati uvid u izazove roditeljstva osoba s oštećenjem sluha, te se kritički osvrnuti na dosadašnja istraživanja i radove.

Na roditeljstvo gluhih i nagluhih osoba dugi se niz godina gledalo negativno. Autori su o njima pisali s kliničkog stajališta, a istraživači su zauzimali patološku perspektivu.

S obzirom na to da većinu osoba s oštećenjem sluha odgajaju čujućí roditelji, brojne gluhe i nagluhe osobe dijele slična iskustva iz djetinjstva. S vremenom su nove spoznaje pokazale da se izazovi i prepreke u roditeljstvu osoba s oštećenjem sluha značajno razlikuju ovisno o slušnom statusu djeteta. Stoga je izazove odgoja i roditeljstva potrebno sagledati posebno za gluhe i nagluhe roditelje čujuće djece, te posebno za gluhe i nagluhe roditelje koji odgajaju gluhu djecu.

Nezaobilazno područje koje istraživači ispituju je komunikacija, a koja se dovodi u vezu s roditeljskom uspješnošću i cjelokupnim obiteljskim funkcioniranjem. Prevođenje je tema o kojoj učestalo izvještavaju roditelji s oštećenjem sluha i njihova čujuća djeca. S druge strane, gluhi i nagluhi roditelji gluhe djece iznose svoje stavove o kohlearnoj implantaciji.

Na kraju rada razmatra se kako se dosadašnje spoznaje i rezultati istraživanja o roditeljstvu osoba s oštećenjem sluha mogu implementirati u svakodnevnu praksu, odnosno u rad stručnjaka koji surađuju s roditeljima i njihovim obiteljima.

Ključne riječi: oštećenje sluha, roditeljstvo, gluhi i nagluhi roditelji, izazovi roditeljstva

ABSTRACT

Title of graduate thesis: Parenting challenges among deaf and hard-of-hearing parents

Student's name and surname: Ana Abramović

Mentor's name and surname: Doc.dr.sc. Iva Hrastinski

Co-mentor's name and surname: Doc.dr.sc. Marina Milković

Field of study: Speech-Language Pathology

Hearing loss has an impact on different aspects of life. Deaf and hard-of-hearing parents are considered a part of parents with disabilities group. Some of the parenting challenges they both faces are similar, but some difficulties and challenges are unique only for deaf and hard-of-hearing parents. Therefore, this thesis aims to give insight into the challenges of parenting of people with hearing loss and review previous research.

For a long time, parenting of deaf and hard-of-hearing parents was viewed negatively. Authors were writing about those parents from the clinical perspective and researches were taking a pathological perspective.

Due to the fact that most individuals with hearing loss are born to hearing parents, many deaf and hard-of-hearing people share similar childhood experiences. New findings showed that a child's hearing status has a significant impact on the challenges of parenting among deaf and hard-of-hearing parents. Therefore, the challenges of parenting have to be viewed separately for deaf and hard-of-hearing parents with hearing children and for deaf and hard-of-hearing parents who raise deaf children.

An important research topic concerning families with deaf and hard-of-hearing parents is communication, which is related to parental success and overall family functioning. An issue involving interpreting is a topic that is often mentioned by parents with hearing loss who raise hearing children. On the other hand, deaf and hard of hearing parents state their views on cochlear implementation.

Finally, this thesis will discuss how previous knowledge and research findings about parenting of people with hearing loss can be implemented into the clinical work of professionals who work with parents and their families.

Key words: hearing impairment, parenting, deaf and hard of hearing parents, challenges of parenting

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1 Roditeljstvo	2
1.2. Roditelji s invaliditetom.....	3
1.3. Oštećenje sluha i njegove posljedice.....	7
2. PROBLEMSKA PITANJA	8
3. PREGLED DOSADAŠNJIH SPOZNAJA	9
3.1. Gluhi i nagluhi roditelji	9
3.1.1. Gluhi i nagluhi roditelji čujuće djece	13
3.1.1.1. Izazovi roditeljstva i obiteljsko funkcioniranje	13
3.1.1.2. Uspješnost roditeljstva.....	17
3.1.1.3. Pristup informacijama.....	20
3.1.1.4. Uloga znakovnog jezika.....	21
3.1.1.5. Čujuće dijete u ulozi prevoditelja	24
3.1.2. Gluhi i nagluhi roditelji gluhe djece	26
3.1.2.1. Roditeljstvo u Gluhom domu.....	27
3.1.2.2. Povezivanje dviju kultura u okviru roditeljstva	30
3.1.2.3. Stavovi Gluhih roditelja o kohlearnoj implantaciji.....	33
3.2. Implikacije istraživanja o gluhim i nagluhim roditeljima	37
3.2.1. Izazovi dobrog roditeljstva	37
3.2.2. Kako pružiti podršku	39
3.2.2.1. Savjeti za rad s gluhim i nagluhim roditeljima čujuće djece.....	40
4. ZAKLJUČAK.....	42
5. LITERATURA	43

1. UVOD

Brojni istraživači pokušali su dati odgovor na pitanje kako gubitak osjeta sluha utječe na različita životna područja. Zaključci tih studija preispituju se i danas, a otkrivaju se i do sada nepoznate činjenice. Za sve, pa tako i za gluhe i nagluhe osobe, biti roditelj je s individualnog i društvenog stajališta najvažnija obiteljska uloga (Lacković-Grgin, 2011). Roditeljstvo mijenja mišljenje, ponašanje i osjećaje osobe, ono utječe na njenu sliku o sebi, ali i na sliku koju okolina stvara o osobi (Čudina-Obradović i Obradović, 2003).

S obzirom na to da su pojedinci s različitim vrstama invaliditeta tijekom povijest nailazili na brojne predrasude, a one nisu rijetkost ni danas, ne čudi činjenica da mnogi preispituju roditeljske vještine i mogućnosti gluhih i nagluhих osoba. Predrasude su prisutne u općoj populaciji, ali i među različitim stručnjacima. Da bi se one odbacile, nužno je provoditi istraživanja o roditeljstvu osoba s oštećenjem sluha, te izvještavati o znanstveno utvrđenim činjenicama. Osim što je važno da opća populacija bude upoznata s točnim informacijama, još je važnije da njima raspolažu stručnjaci koji u svojoj praksi surađuju s gluhim i nagluhim roditeljima. Stoga, cilj ovog preglednog diplomskog rada je dati uvid u razne aspekte roditeljstva osoba s oštećenjem sluha, prikazati znanstveno potvrđene činjenice, te se kritički osvrnuti na dosadašnja istraživanja i radove.

U pitanje se nerijetko dovodi roditeljska kompetentnost gluhih i nagluhих osoba, te se raspravlja o doživljajima i razvojnim ishodima njihove djece, odnosno o tome vide li oni svoje roditelje kao uspješne i kompetentne. Kako bi se dobio pravi uvid u roditeljstvo osoba s oštećenjem sluha, provodila su se različita istraživanja koja su željela utvrditi prepreke i izazove na koje ti roditelji nailaze. Osim što istraživanja izvještavaju o preprekama i izazovima, ona pružaju informacije i o pozitivnim stranama roditeljstva gluhih i nagluhих. Da bi se moglo raspravljati o odgojnim metodama i postupcima roditelja s oštećenjem sluha, pažnja se mora usmjeriti i na iskustva iz djetinjstva, odnosno važno je utvrditi kako odnos gluhe i nagluhe djece i njihovih roditelja, koji su uglavnom čujućí, utječe na buduće roditeljstvo. Također, ne smije se zaboraviti značaj cjelokupnog obiteljskog funkcioniranja onih domova gdje su roditelji gluhi ili nagluhi, kao ni uspješnost komunikacije između članova tih obitelji.

Pitanje koje se postavlja je što kada slušni status djece i roditelja nije jednak. S obzirom na to da većina roditelja s oštećenjem sluha odgaja čujuću djecu, za očekivati je da će se izazovi roditeljstva tih roditelja u određenoj mjeri razlikovati od izazova na koje nailaze gluhi i nagluhi roditelji gluhe djece.

1.1 Roditeljstvo

Roditeljstvo se najčešće definira i istražuje s ciljem određivanja pozitivnih i negativnih utjecaja koje roditelj može imati na dijete i njegov razvoj (Čudina-Obradović i Obradović, 2003). Kroz povijest su se razvijali različiti modeli koji su pokušali odrediti roditeljstvo, a jedan od njih je i procesni model. On pretpostavlja da je roditeljstvo pod utjecajem osobnosti roditelja, osobnosti djeteta i socijalnog konteksta (bračni odnosi, društveno okruženje, profesionalno iskustvo). Također, model pretpostavlja da razvoj, odnosi u braku, društveno okruženje i posao utječu na osobnost roditelja i na njegovo opće psihološko stanje, a sve zajedno ima utjecaj na roditeljsko funkcioniranje, što onda pak utječe na razvoj djeteta. Vjeruje se da na vezu između općeg psihološkog stanja roditelja i roditeljskog funkcioniranja utječu iskustva iz djetinjstva (Belsky, 1984).

Kada roditelj nailazi na probleme koji nisu lako rješivi, on počinje preispitivati svoje roditeljstvo. Društvo, obrazovne ustanove i medicinski stručnjaci skloni su okrivljavati roditelje za djetetov neuspjeh, loše ocjene, nemotiviranost, izbjegavanje dužnosti, pribjegavanje drogi, alkoholu i slično. S druge strane, roditelji krive školu, društvo, djetetove vršnjake, ali i sami sebe. Pitaju se gdje su pogriješili, što bi trebalo popraviti, te što karakterizira dobrog roditelja i kvalitetno roditeljstvo. Važno je znati da ne postoji jedan točan odgovor. Svaki odnos između roditeljskih postupaka, okoline i djetetova razvoja je jedinstven, a ovisi o općem društvenom kontekstu i različitim razvojnim okolnostima. Danas se sve više govori o općim sastavnicama, odnosno postupcima koje je potrebno zadovoljiti da bi se nekoga smatralo dobrim roditeljem. Te sastavnice uključuju nadzor djetetovog kretanja i njegovog društva, načina provođenja slobodnog vremena, zatim uključuju komunikaciju i sudjelovanje u zajedničkom donošenju odluka, uključenost u školsko učenje, odnosno upućenost i zainteresiranost za školski sadržaj. Uz to, vrlo je važno da si roditelj i dijete međusobno iskazuju ljubav i poštovanje. Također, roditelj mora znati kako postaviti granice i kako disciplinirati dijete. Važnu ulogu imaju i strukturirane svakodnevne aktivnosti kojih se potrebno pridržavati. Ka dobrom roditeljstvu vodi i izbjegavanje začaranog kruga discipliniranja i prkosnog ponašanja adolescenta (Čudina-Obradović i Obradović, 2003).

Roditeljstvo kao krovni pojam uključuju skup drugih koncepata. Kako bi se tako kompleksan pojam mogao proučavati, važan je proces konceptualizacije, odnosno potrebno je odrediti točno značenje koncepata koje podrazumijeva krovni pojam roditeljstvo. Istraživači uglavnom proučavaju roditeljsko zadovoljstvo, zahtjeve i napore roditeljske uloge, te roditeljsku kompetentnost. Koncept roditeljskog zadovoljstva koristi se za opisivanje stava roditelja prema

djetetu ili prema odnosu s djetetom, ali i kako bi se okarakterizirao stav prema roditeljskim odgovornostima. Nadalje, važno je poznavati zahtjeve i napore s kojima se roditelj suočava. Napor i stres nakupljaju se u roditelju uslijed svih pritisaka i zahtjeva koje mu nameće okolina (Sabatelli i Waldron, 1995). Utvrđeno je da postoji pozitivna korelacija između roditeljskog stresa i ponašanja djeteta, što znači da je veći stres povezan s većom količinom problema koje dijete ima. Što su životne situacije zahtjevnije (npr. siromaštvo, samohrano roditeljstvo), to je razina stresa veća, ali ona se može neutralizirati pozitivnim stranama i prednostima roditeljstva (toplina, ljubav) (Louie i sur., 2017). Posljednji koncept kojeg valja razjasniti je roditeljska kompetentnost. Belsky i sur. (1984) predlaže model roditeljske kompetentnosti koji uključuje dvije komponente. Prva komponenta je roditeljska senzitivnost, dok je druga uključenost u život vlastitog djeteta. Ono što te komponente određuje je roditeljska strpljivost, izdržljivost i predanost. Strpljivost omogućuje roditelju da svoje osjećaje i impulse drži pod kontrolom, te se tako udaljava od vlastitih stajališta, što mu onda pruža priliku da razumije djetetov svijet i da prepozna njegove razvojne potrebe. Izdržljivost je ta koja mu pomaže da se nosi s fizičkim zadacima roditeljstva, dok je predanost važna jer omogućuje da se strpljenje i energija ulažu u roditeljstvo. U okviru pojma roditeljska kompetentnost razlikuju se dvije vrste procjene, objektivna i subjektivna. Objektivnom prosudbom neovisni procjenjivač donosi odluku o usklađenosti roditeljske izvedbe s očekivanjima i normama, dok se subjektivna procjena odnosi na prosudbu vlastitih sposobnosti i uspješnosti (Sabatelli i Waldron, 1995). Tri važna izvora stresa, ali i podrške, koji doprinose osjećaju kompetentnosti su: bračni odnosi, društveno okruženje i radno mjesto. Odnos s bračnim partnerom smatra se najznačajnijim sustavom podrške, te upravo on može imati najpozitivniji ili najnegativniji učinak na roditeljsko funkcioniranje (Belsky, 1984).

1.2. Roditelji s invaliditetom

Na roditeljstvo osoba s invaliditetom dugi se niz godina gledalo negativno. I u literaturi napisanoj u posljednjih 30 godina mogu se pronaći publikacije u kojima se o roditeljima s invaliditetom piše s averzijom. S druge strane, teško se mogu pronaći studije koje razmatraju pozitivne utjecaje koje ti roditelji imaju na svoju djecu (Olsen i Clarke, 2003). Osim što se istražuje njihovo roditeljstvo, istraživači razmatraju i kako iskustva iz djetinjstva utječu na roditeljske metode, te kako se djeca nose s teškoćama roditelja. Uz djetinjstvo i teškoće na koje

nailaze, kvaliteta podrške koju dobivaju je jedna od nezaobilaznih tema o kojoj roditelji izvještavaju.

Američki nacionalni centar za zdravstvenu statistiku (2000) iznio je podatke koji pokazuju da je više majki nego očeva s invaliditetom, da roditelji s invaliditetom stupaju u brak i imaju djecu nešto kasnije nego roditelji bez invaliditeta, ali i da imaju dvostruko veće šanse da budu samohrani roditelji. Također, za ovu skupinu roditelja šanse da njihovo obrazovanje bude niže od srednjoškolskog su dvostruko veće. Uz to, njihovi prihodi su niži u odnosu na prihode obitelji iz okruženja. Može se očekivati da će se svi navedeni podaci značajno odraziti na roditeljstvo, na osjećaj roditeljske kompetentnosti, ali i da će utjecati na razinu stresa. Potrebno je naglasiti da se zbog različitih teškoća koje roditelji mogu imati, razlikuju i njihove potrebe, mogućnosti te ograničenja. Neki od uzroka invaliditeta su sistemska oboljenja, fizičke i kognitivne teškoće, oštećenje vida, oštećenje sluha i razvojne teškoće (Kirshbaum i Olkin, 2002).

Kao što je spomenuto, kada se govori o roditeljstvu ove populacije, autori raspravljaju i o njihovom djetinjstvu, odnosno o svim onim iskustvima i interakcijama koje su ostavile traga na njihovu roditeljsku ulogu. Stoga, da bi se roditeljstvo osoba s invaliditetom moglo razumjeti, ono se mora sagledati u kontekstu njihovih iskustava iz djetinjstva. Već se i samo roditeljstvo njihovih roditelja značajno razlikuju od roditeljstva osoba koje odgajaju djecu bez teškoća. Kada roditelji koji su maštali o idealnom djetetu saznaju da su postali roditelji djeteta s invaliditetom, rijetko koja obitelj ne doživi veliki šok. Reakcije roditelja iznimno su različite, ali tuga i osjećaj krivnje prisutni su kod većine. Inicijalni šok i tugu može zamijeniti dugotrajna depresija i patnja, što posljedično ostavlja trag na roditeljstvo, na njegovu uspješnost i učinkovitost. Ono što pomažu u prevladavanju početnih teškoća je socijalna podrška i fleksibilnost roditelja. Djecu s invaliditetom roditelji često pretjerano štite u godinama dok se školuju. Ponekad su ta djeca izolirana i nemaju puno kontakata s vršnjacima, a to onda umanjuje njihove prilike za interakciju izvan vlastite obitelji, te tako utječe na socijalne vještine koje su ključne za buduće intimne veze. Također, osobe s invaliditetom imaju manje mogućnosti da sustignu svoje vršnjake u znanjima koja nisu imali priliku potpuno usvojiti, a koja su važna za roditeljsku ulogu koja ih očekuje. Iako međusobno vrlo različita, ova populacija dijeli slična iskustva koja potencijalno mogu utjecati na njihovo buduće roditeljstvo. Na njima je da nauče modificirati svoja ponašanja kako bi se nosili s teškoćama koje imaju, a iskustva iz djetinjstva pomažu im u stvaranju želje da postanu roditelji, te ih čine emocionalno spremnima da se nose s roditeljstvom (Meadow-Orlans, 2002).

Kako odrasle osobe s invaliditetom procjenjuju svoje roditeljstvo, istražile su Levačić i Leutar (2011). Sudionici istraživanja bili su roditelji s tjelesnim invaliditetom, a autorice su utvrdile da većina ispitanika sebe smatra kompetentnim roditeljem, te da pozitivno procjenjuje svoje roditeljstvo. Ispitani roditelji smatraju da njihov odnos s djetetom ponekad može biti prisniji nego odnos djeteta i roditelja bez invaliditeta, i to upravo zbog njihovih teškoća. Kao negativnu posljedicu invaliditeta navode veće odgovornosti djece, ali i činjenicu da se ona često nalaze u ulozi njegovatelja. Općenito se može zaključiti da zbog prevelikog oslanjanja na podršku i pomoć djece, roditelji osjećaju zabrinutost i strah (Pehlić i sur., 2018). Roditelji s invaliditetom imaju dvije uloge za koje se obično smatra kako se nalaze na različitim krajevima kontinuuma. Oni su ti koji primaju pomoć i kojima je ona potreba, a istovremeno se brinu za svoje obitelji i djecu (Rivera Drew, 2009). Autorice Levačić i Leutar (2011) jedne su od mnogih koje spominju zamjenu uloga. Smatra se da su djeca roditelja s invaliditetom ta koja preuzimaju ulogu skrbnika jer upravo oni moraju brinuti za svoje roditelje. To je razlog zbog kojeg se vjeruje da roditelji s invaliditetom mogu negativno utjecati na članove svoje obitelji, a uz to se ne mogu niti brinuti za njih niti im pružiti potrebnu podršku. Djeca tih roditelja nalaze se u nezavidnom položaju jer se moraju suočavati sa zadacima koji nisu prikladni za njihovu dob, a uz to postaju i skrbnici svojim roditeljima. Sve navedeno ostavlja posljedice na njihov intelektualni, socijalni i akademski razvoj (LeClere i Kowalewski, 1994). Ipak, neki istraživači se pitaju je li to uistinu tako. U prošlosti mnoga istraživanja metodološki i teorijski nisu bila dobro potkovanana, što dovodi u pitanje vjerodostojnost dobivenih rezultata (Olsen i Clarke, 2003; Rivera Drew, 2009). Također, važno je naglasiti da su djeca roditeljima s invaliditetom najveća pokretačka snaga koja im olakšava nošenje sa svakodnevnim izazovima (Levačić i Leutar, 2011). Osim toga, istraživanje koje su proveli Olkin i sur. (2006) pokazalo je da su svakodnevni životi obitelji s i bez roditelja s invaliditetom vrlo slični, a barijere o kojima izvještavaju roditelji razlikuju se ovisno o vrsti teškoća koje roditelj ima.

Leutar i Štambuk (2007) ispitala su tko najčešće pruža podršku roditeljima s invaliditetom u užoj i široj okolini. Roditelji izvještavaju da o problemima najčešće razgovaraju sa supružnikom, roditeljima i prijateljima, a najveću podršku dobivaju od uže obitelji, odnosno od svoje djece, bračnog partnera i roditelja. Oslonac za nošenje s problemima najčešće pronalaze u članovima vlastite obitelji. Smatraju kako im najmanje podrške pružaju predstavnici vlasti i političari. Uz to, istraživanje je pokazalo da su formalni sustavi podrške nezadovoljavajući. Općenito se kao najznačajniji pronalasci istraživanja u kojima su sudjelovali roditelja s invaliditetom, a koji odgajaju adolescente, ističu niže obrazovanje roditelja, niža stopa

zaposlenosti, prihodi na razini siromaštva, te negativni stavovi okoline prema njima kao roditeljima (Olkin i sur., 2006).

Kada se govori o podršci, stručnjaci smatraju da se potrebe roditelja za podrškom mijenjaju s dobi djeteta. Podrška bi im se trebala početi pružati čim se odluče biti roditelji. Osim njima, kvalitetnu podršku treba pružiti i njihovoj djeci, prvenstveno u obrazovnom sustavu, i to senzibilizacijom drugih učenika, ali i djelatnika tih ustanova, i to kako bi svi zajedno mogli bolje razumjeti potrebe tih obitelji (Pehlić i sur., 2018). Kocher (1994) u svom radu iznosi iskustva majki s invaliditetom. Autorica navodi kako gotovo svi roditelji osjećaju iscrpljenost zbog poslovnih obaveza i pritisaka koje donosi obiteljski život, a zamor i iscrpljenost roditelja s invaliditetom još je veća. Upravo su zbog toga primorani odrediti prioritete, te si time olakšati obavljanje najvažnijih zadataka i tako u konačnici uspostaviti kontrolu nad vlastitim životom. Isto tako, roditelji s invaliditetom često osjećaju krivnju zbog svojih roditeljskih mogućnosti. Smatraju da ne čine dovoljno za svoju djecu te da ne mogu točno odrediti dječje potrebe, a jedan od razloga može biti manjak iskustva koje drugi stječu čuvajući tuđu djecu. Također, roditelji navode da se osjećaju izolirano. Neki uzrok izoliranosti vide u fizičkim barijerama, a drugi u negativnim stavovima okoline. Upravo su se ti negativni stavovi pokazali kao najznačajniji problem s obzirom na to da i sami roditelji preispituju svoje roditeljstvo, te imaju nisko samopouzdanje, što onda dodatno narušava i otežava nedovoljna podrška drugih.

Iako se roditeljska iskustva razlikuju ovisno o vrsti invaliditeta i jedinstvenim izazovima koji su njime uzrokovani, može se pretpostaviti da će kod većine roditelja s invaliditetom biti prisutan strah od pretjeranog oslanjanja na dijete. Osim toga, sumnja u vlastite roditeljske vještine i mogućnosti posljedično bi mogla utjecati na intuitivno roditeljstvo, te se tako odraziti na odnos roditelja i djeteta.

Koliko se roditeljska iskustva gluhih i nagluhih osoba razlikuju od iskustava roditelja s drugim teškoćama i vrstama invaliditetom, bit će raspravljeno u daljnjem tekstu.

1.3. Oštećenje sluha i njegove posljedice

Sluh se može definirati kao sposobnost primanja i doživljavanja zvukova uhom (Hrvatski jezični portal). U slučaju oštećenja sluha, mogu se očekivati razne posljedice koje će ostaviti traga na brojna životna područja. Uz oštećenje sluha usko su vezani pojmovi znakovni jezik, zajednica i kultura Gluhih, te Gluhi identitet, pa će u okviru ovog poglavlja biti riječ i o njima. Više od 5% svjetske populacije ima oštećenje sluha, a procjenjuje se da će do 2050. godine svaka deseta osoba imati oštećen sluh (ovaj podatak odnosi se na oštećenja sluha veće od 40 dB na uhu s boljim ostacima sluha) (WHO). Podaci o broju osoba s oštećenjem sluha u Hrvatskoj, koji su preuzeti iz Hrvatskog registra osoba s invaliditetom, ne slažu se s podacima međunarodnih istraživanja. Prema postojećim brojkama, u Hrvatskoj je udio osoba s oštećenjem sluha u ukupnom broju stanovnika znatno niži od očekivanog, a jedan od uzroka diskrepance je samo definiranje oštećenja. U Hrvatskoj u registar ulaze samo one osobe koje imaju teže oštećenje sluha, dok se međunarodni podaci odnose na sve stupnjeve oštećenja (Draušnik i sur., 2016).

S obzirom na navedene podatke, pažnju je potrebno usmjeriti na posljedice koje oštećenje sluha može imati. Posljedice koje ono ostavlja na komunikaciju ovise o težini, ali i o vremenu nastanka oštećenja. Komunikacijske teškoće bit će značajnije što je oštećenje teže i što je ranije nastupilo. Slušanje pomaže djetetu u učenju jezika i govora. Kad dijete ima oštećenje sluha, teškoće sa slušanjem zvukova i riječi bit će prisutne, a to će se odraziti na govor, čitanje, školski uspjeh i socijalne vještine. Gluho dijete ne uči riječi jednakom brzinom kao čujuće dijete. Ono ne razumije i ne koristi rečenice jednako kao i dijete čiji je sluh uredan, a osim toga, njegov govor može biti slabo razumljiv. Sve navedeno odražava se na školski uspjeh. Čitanje i matematika su toj djeci nerijetko najteže školske prepreke. Oštećenje sluha utječe i na kontakt s vršnjacima koji može biti oskudan. Posljedično, dijete se osjeća usamljeno i izolirano (ASHA).

Općenito se osobe s oštećenjem sluha u komunikaciji više oslanjaju na vid, posebice kada je oštećenje veće. Govor dominantno percipiraju vidom što znači da ga uz pomoć slušanja očitavaju s usana. Očitavanje je vrlo zahtjevno jer su mnogi glasovi slabo vidljivi na usnama. Također, teško je očitavati ako nekoliko osoba govori istovremeno ili ako osoba s oštećenjem sluha nije upoznata s kontekstom razgovora. Osobe kod kojih je oštećenje nastupilo rano uglavnom imaju teškoća s jezikom okoline, stoga mnogi od njih ovladavaju znakovnim jezikom (Bradarić-Jončić, 2007).

Teškoće u komunikaciji mogu imati značajan utjecaj na svakodnevno funkcioniranje. Osim što se osoba može osjećati usamljeno i izolirano, može se javiti i frustracija. Međuodnos komunikacijskih i jezičnih teškoća, zajedno s obiteljskim karakteristikama, utječe na socijalni i na emocionalni status osobe (WHO), ali i na psihološki razvoj. Tipično psihološko sazrijevanje uključuje pomak od jedinstva s majkom do stvaranja slike o sebi. U tom razdoblju razvijaju se načini za izražavanje emocija te međuodnosi s drugim ljudima. Teško oštećenje sluha utječe na razvijanje slike o sebi, narušava djetetovo izražavanje potreba, te može rezultirati udaljavanjem od obitelji (Sataloff i Sataloff., 2005). Nadalje, oštećenje sluha može dovesti i do ekonomskih teškoća. Mnoge gluhe i nagluhe osobe su nezaposlene, a one koje su zaposlene se nerijetko nalaze na nižim pozicijama u odnosu na ostalu radnu snagu (WHO).

2. PROBLEMSKA PITANJA

Cilj ovog diplomskog rada je otkriti izazove roditeljstva gluhih i nagluhих osoba, te se kritički osvrnuti na dosadašnja istraživanja i radove. Kako bi se ostvario navedeni cilj, postavljena su četiri problemska pitanja:

1. Što dosadašnja istraživanja govore o roditeljstvu osoba s oštećenjem sluha?
2. Kakva su iskustva gluhih i nagluhих roditelja koji odgajaju čujuću djecu?
3. Kakva su iskustva gluhih i nagluhих roditelja koji odgajaju gluhu djecu?
4. Kako se rezultati dosadašnjih istraživanja mogu primijeniti u terapijskom radu?

3. PREGLED DOSADAŠNJIH SPOZNAJA

3.1. Gluhi i nagluhi roditelji

Kroz povijest su se mijenjala stajališta istraživača prema roditeljstvu gluhih i nagluhih, a mijenjale su se i metode kako se do zaključaka o njihovom roditeljstvu dolazilo. Brojni autori željeli su utvrditi razlikuju li se roditeljski postupci i odgojne metode koje primjenjuju roditelji s i bez oštećenja sluha. Većina publikacija koje su objavljene do 80-ih i 90-ih godina prošloga stoljeća o gluhim roditeljima izvještava kao o inferiornoj skupini u odnosu na čujuće roditelje. Malo je istraživanja iz tog vremena koja su pokušala dobiti pravi uvid u roditeljstvo gluhih. Autori su često zauzimali negativna stav prema njihovim mogućnostima i roditeljstvu (Rainer i sur., 1963; McRae, 1979). No nisu samo istraživači ti koji javnosti prezentiraju krivu sliku gluhoće. To ponekad čine i popularni mediji, različiti televizijski programi i knjige. Svi oni zajedno stvaraju ideju da je odrastati s gluhim roditeljima tragično, te da djetinjstvo djece gluhih roditelja uključuje borbu s osjećajem srama. Nerijetko vlada mišljenje da sama djeca nailaze na brojne poteškoće, pa čak i maltretiranje, jer su oni svojim gluhim roditeljima primarni izvor informacija, a služe im i kao prevoditelji (Pollard i Rendon, 1999). O gluhim roditeljima i njihovom roditeljstvu se uglavnom saznaje iz iskaza njihove djece, i to vrlo često prikupljajući informacije retrospektivno, dok pojedini istraživači iznose pojedinačne životne priče. Malo je istraživanja koja ispituju samo njihovu perspektivu (Jones i sur., 1989).

McRae (1979) na temelju rezultata istraživanja o osobnostima gluhih, donosi zaključke o gluhim majkama i njihovoj uspješnosti u roditeljskoj ulozi. U radu su navedene karakteristike gluhih osoba koje sprječavaju stvaranje veze između majke i djeteta. Jedna od osobnosti koja se spominje je egocentričnost, a zbog nje majke više skrbe o sebi nego o djetetu. Spominje se i nizak kapacitet za empatiju i niska razina tolerancije na frustraciju. Nadalje, s obzirom na to da gluhe majke ne čuju plač svog djeteta, autor pretpostavlja da se kod tih majki neće stimulirati emotivna komponenta koja se inače stimulira kod čujućih majki kada čuju plač svog djeteta, što se onda posljedično odražava na povezanost majke i djeteta. Isto tako, gluhe majke se opisuju kao nesamostalne, kao osobe koje su navikle ovisiti o drugima, a sve to ostavlja trag na majčinstvu. Zbog prezaštitničkog stava, gluhe majke obeshrabruju i ograničavaju samostalnost djeteta, te imaju negativan utjecaj na njegovu individualnost. Sve navedeno pripisivalo se gluhoći, odnosno senzornoj deprivaciji koja ograničava majke u stjecanju iskustva, u percepciji, imaginaciji, simbolizaciji i konceptualizaciji. Također, u radu se navodi da majčina gluhoća utječe na djetetov jezični razvoj i njegovo napredovanje, što onda utječe na djetetove vještine

čitanja i pisanja. Osim što se smatralo da će gluhe majke biti loše i neuspješne majke, neki smatraju da se gluhi roditelji zbog manjka znanja o genetici odlučuju imati potomke, te odgajaju djecu koja će biti jednako unesrećena kao i oni.

Rainer i sur. (1963) izvještavaju o postojanju problema s poslušnošću i discipliniranjem koje imaju gluhi roditelji čujuće djece, dok je to kod gluhih roditelja i gluhe djece rjeđe. Autori navode i da gluhi roditelji prema gluhoj djeci pristupaju s manje nesigurnosti, manje od njih očekuju i bolje razumiju njihove potencijale i mogućnosti. S druge strane, gluhi roditelji koji odgajaju čujuću djecu od njih previše očekuju, te smatraju da njihova djeca imaju neograničene potencijale, a tako sebi pripisuju veće vrijednosti koje mogu biti čak i narcisoide.

Istraživanja novijeg datuma napuštaju navedene ideje, te svoje analize i zaključke temelje na znanstveno utvrđenim činjenicama. Gluhe roditelje koji odgajaju gluhu i one koji odgajaju čujuću djecu ne svrstava se u istu skupinu, jer se danas zna da među njima postoje razlike koje se ne smiju zanemariti. Uz to, neki istraživači su doveli u pitanje ideju da se gluhe osobe nadaju da će jednoga dana biti roditelji gluhoj djeci. Stoga, Miller i sur. (1999) proveli su istraživanje kojim se utvrdilo da gotovo 75% gluhih studenata ne mari za slušni status svoje buduće djece, a isti stav dijele i muškarci i žene. Ipak, jedna četvrtina ispitanika nada se gluhom djetetu.

Iz navedenog je vidljivo da se u istraživanjima roditeljstva gluhih, jednako kao i kod roditelja s drugim vrstama invaliditeta, kretalo s predrasudama i s kliničkog stajališta. Autori koji su preispitali i ocjenjivali njihove roditeljske mogućnosti, to nisu radili na temelju provedenih istraživanja već su iznosili svoje osobne stavove. Na njihova predviđanja o uspješnosti roditeljstva, utjecale su karakteristike osobnosti koje su se pripisivale populaciji osoba s oštećenjem sluha. Da bi se danas nešto moglo odgovorno tvrditi, potrebno je to potkrijepiti znanstvenim dokazima, stoga se neutemeljene ideje prijašnjih autora mogu odbaciti.

Tema o kojoj izvještavaju brojni autori koji proučavaju roditeljstvo osoba s invaliditetom, pa tako i roditeljstvo osoba s oštećenjem sluha, je djetinjstva. Ono što se pokušava utvrditi je utjecaj iskustava iz djetinjstva na buduće roditeljstvo, a pri tome se veliki naglasak stavlja na interakciju i komunikaciju unutar obitelji. Obiteljsku povijest važno je poznavati jer većini novopečenih roditelja iskustva s vlastitim roditeljima služe kao vodič za odgoj (Jones i sur., 1989). Kad se određuje utjecaj gluhoće roditelja na djetetov razvoj, u obzir se mora uzeti reakcija obitelji na gluhoću, ali i reakcija samog djeteta. Kako će obitelj reagirati djelomično ovisi o tome jesu li roditelji čujući ili gluhi. Reakcije čujućih roditelja vrlo su različite. Neki se postavljaju prezaštitnički, dok drugi pak poriču da dijete ima oštećenje sluha. Ako roditelj nije odmah svjestan da je djetetov sluh oštećen, on se može osjećati odbijeno zbog djetetove nereaktivnosti i smanjene interakcije. U tim situacijama roditelj prestaje pokušavati od djeteta

dobiti ikakav odgovor, a to posljedično utječe na odnos i povezanost djeteta i roditelja (Frankenburg i sur., 1985).

Roditelji s oštećenjem sluha često izvještavaju o ograničenim i frustrirajućim interakcijama koje su imali sa svojim čujućim roditeljima. Takva iskustva izazivaju teškoće u prijenosu vrijednosti, očekivanja i odgojnih strategija s čujućeg roditelja na gluho dijete (Singleton i Tittle, 2000). Levinger i Orlev (2008) prikupili su izvještaje od gluhih roditelja iz kojih je vidljivo kako su se oni tijekom djetinjstva osjećali usamljeno i izolirano, a elemente toga pronalaze i u odnosu sa svojom djecom. Događa im se da ne mogu razumjeti o čemu njihova djeca razgovaraju, a oni im ponekad ne žele reći. Dodatne teškoće stvara im i činjenica da se u obitelji govori više od jednog jezika, pa se ne mogu uključiti u razgovor kada djeca međusobno razgovaraju. Slične rezultate dobili su Hadjidakou i Nikolarazi (2008). Ti autori navode da je komunikacija unutar obitelji gdje su roditelji čujući, a djeca gluha većinom narušena. Roditelji uglavnom nisu spremni učiti znakovni jezik, što djeca doživljavaju vrlo osobno jer smatraju da se roditelji srame njihove gluhoće. Djeca koja pohađaju škole za gluhe i tamo uče znakovni jezik, a u obitelji se on ne koriste, unutar vlastitog doma se zbog komunikacijske barijere osjećaju izolirano. Osjećaju da je komunikacija unutar obitelji ograničena jer svi članovi ne dijele isti komunikacijski sustav. Usprkos tome, oni vjeruju da su voljeni i da su dio obitelji, ali to ne mogu sa sigurnošću znati jer komunikacijska barijera onemogućava roditelju da s djetetom podijele svoje osjećaje i razmišljanja (Roberson i Shaw, 2015). S druge strane, djeca koja pohađaju redovne škole većinom ne uče znakovni jezik te komuniciraju govornim jezikom. Oni, ali i gluhi čiji su roditelji gluhi, ne izvještavaju o komunikacijskim problemima unutar obitelji. Gluha djeca koja sa svojim čujućim roditeljima komuniciraju isključivo govorom, s učenjem znakovnog jezika uglavnom započinju u doba adolescencije, i to nakon što se susretnu i upoznaju s drugim gluhim osobama i zajednicom Gluhih (Hadjidakou i Nikolarazi, 2008). Samopoštovanje je ključna komponenta mentalnog zdravlja, a na samopoštovanje gluhih osoba utječe veći broj čimbenika. Jedan od njih je način komunikacije unutar obitelji. Neovisno o tome jesu li gluhi roditelji odrasli u čujućim ili gluhim obiteljima, kada se radi o pronalaženju puta u većinsku zajednicu, njihova iskustva su izrazito slična. Vrlo je vjerojatno da su iskusili frustraciju, nesporazume i usamljenost zbog izostavljanja iz konverzacije. Gluhi rođeni i odrasli u gluhim obiteljima nalaze se u prednosti u odnosu na one gluhe osobe koje su rođene u čujućim obiteljima, a razlog je odrastanje u okruženju gdje se komunikacija odvija spontano vizualnim načinima komunikacije. Za psihološki razvoj djeteta važna je učinkovita komunikacija s roditeljima, a djeca koja ju ne mogu ostvariti često se osjećaju izolirano u vlastitom domu (Elliott i Jambor, 2005). Takvo djetinjstvo odražava se na njihovo roditeljstvo. Osjećaju da

njihovi čujući roditelji nisu imali povjerenja u njih, a na vjeru u vlastite roditeljske mogućnosti utječe i to što čujuća djeca preispituju njihove sposobnosti i vještine. Uz to, na samopouzdanje i sliku o sebi utjecaj ima i nerijetko miješanje čujućih članovi obitelji u njihove odluke i odgojne postupke, što se pak loše odražava na obiteljsko funkcioniranje. Također, takvi postupci narušavaju i autoritet roditelja (Singleton i Tittle, 2000). Osim što je za samopoštovanje važna komunikacija unutra obitelji, važna je i identifikacija s grupom. Ako je ona jaka, njen utjecaj na samopoštovanje će biti pozitivan, jer osoba razvija osjeća pripadnosti, a što neutralizira negativan utjecaj predrasuda i diskriminacije. Stoga, gluhe osobe koje su dio zajednice Gluhih i koje se s njom identificiraju, za razliku od onih koji isto ne čine, imaju višu razinu samopoštovanja i samovrednovanja (Elliott i Jambor, 2005).

Na obiteljsku situaciju utjecaj ima i činjenica da su sve osobe koje su gluhim roditeljima tijekom života bile uzor, ali i sve osobe koje su u njihovom životu imale moć, čujuće (Rienzi, 1990). Bila ona čujuća ili gluha, na djetinjstvo i odrastanje gluhe djece veliki utjecaj imaju i druga djeca u obitelji. Kad gluho dijete može otvoreno te potpuno komunicirati i razgovarati sa svojom braćom i sestrama, to mu daje posebnu snagu te stvara pozitivne i dugotrajne uspomene (Roberson i Shaw, 2015).

Iako većina roditelja koja odgaja dijete s invaliditetom ne razmišlja o komunikaciji, odnosno ona se u njihovoj obitelji odvija bez većih poteškoća, komunikacijske teškoće glavni su problem koji pogađa obitelji s gluhom i nagluhom djecom. Nikako se ne smije zaboraviti koliko je za gluho dijete važno da unutar svoje obitelji ima jednake mogućnosti sudjelovanja, te koliko je bitno da ima pristup svemu što se oko njega događa. Također, postojanje zajedničkog komunikacijskog modaliteta je od iznimne važnosti, a sve kako bi se umanjile komunikacijske barijere i kako bi se stvorila što ugodnija obiteljska atmosfera. Osim toga, obilježja komunikacije utječu na psihološki razvoj pojedinca. Zaključiti se može da je učinkovita komunikacija prvi i ključan korak za nastanak pozitivnih uspomena i iskustava.

3.1.1. Gluhi i nagluhi roditelji čujuće djece

Dobro je poznata činjenica da majke i djeca koriste svoja osjetila kako bi se međusobno upoznali i zbližili (McRae, 1979). No postavlja se pitanje što se događa kada je funkcionalnost jednog od tih osjetila narušena. S obzirom na postojanje teškoća slušanja, vrlo je vjerojatno da će se roditelji s oštećenjem sluha tijekom odgajanja čujućeg djeteta suočiti s raznim komunikacijski, emocionalni i socijalni izazovi, a svi oni utjecat će na njihovo roditeljsko iskustvo (Levinger i Orlev, 2008).

Kroz povijest različiti su istraživači pokušali dobiti uvid u to iskustvo. Istraživanjima se ispitalo koliko su prema svom, ali i prema mišljenju vlastite čujuće djece, gluhi i nagluhi roditelji uspješni u roditeljskoj ulozi. Također, proučavala se i komunikacija između roditelja i djeteta, a uspješnost roditeljstva pokušala se dovesti u vezu s iskustvom odrastanja u čujućoj obitelji. Istraživačima je bilo važno otkriti i koliko su informacije o roditeljstvu dostupne roditeljima s oštećenjem sluha.

3.1.1.1. Izazovi roditeljstva i obiteljsko funkcioniranje

Dugi niz godina analizirali su se izazovi na koje kao roditelji nailaze gluhe i nagluhe osobe. Postavlja se pitanje kako se život osoba s oštećenjem sluha mijenja kada postanu roditelji, te kako se nose s predrasudama okoline. Osim što istraživači žele pronaći odgovore na ova pitanja, često istraživana tema je i komunikacija unutar obitelji, ali i izvan nje, a koja se povezuje s obiteljskim funkcioniranjem i obiteljskom dinamikom.

Istraživanja otkrivaju da postoje problemi povezani s brigom za djeteta, ali prisutne su i teškoće u komunikaciji (Buchino, 1993; Allsop i Kyle, 1997; Olkin i sur., 2006). Kao najznačajnije komunikacijske prepreke, djeca gluhih roditelja navode nemogućnost dozivanja roditelja ako je udaljen, te otežano razgovaranje telefonom. Osim toga, navode i probleme s roditeljevim manjkavim poznavanjem osnovnog značenja, te manjak zajedničkog iskustva. Također, gluhi roditelji često neke općepoznate fraze shvaćaju doslovno, pa djeca imaju teškoća s njihovim razjašnjavanjem. Uz to, oni gluhi roditelji koji nisu pohađali redovne škole, teško mogu razumjeti iskustva djeteta koje polazi redovni školski sustav (Buchino, 1993). Kada su u pitanju socijalni odnosi, gluhi roditelji imaju teškoća u komunikaciji s vršnjacima svoje djece, ali i u komunikaciji s drugim osobama iz djetetovog okruženja. Osim toga, prisutan je i strah da će djeca doživjeti socijalnu diskriminaciju jer su njihovi roditelji gluhi (Mallory i sur., 1992). Isto

tako, u odnosu na ostale roditelje s invaliditetom, roditelji s oštećenim sluhom prijavljuju najviše komunikacijskih teškoća izvan obitelji, a u aktivnosti u kojima sudjeluju kao obitelj ne uključuju druge čujuće obitelji (Olkin i sur., 2006).

Život gluhih roditelja prije roditeljstva obiluje mobilnošću i socijalnim kontaktima licem u lice, no kada postanu roditelji sve se to značajno mijenja. Nerijetko njihovu novu ulogu obilježava ograničena fleksibilnost i sloboda izbora. Te značajne životne promjene mnogima teško padaju. Važno je naglasiti da se prepreke na koje roditelji nailaze mijenjaju se s dobi djeteta. Ono što im najviše nedostaje kada je dijete malo su informacije, podrška i vodstvo. Kako dijete raste, tako počinje sve više vremena provoditi izvan doma, te ostvaruje sve češće kontakte s osobama iz čujućeg svijeta, što utječe na roditelje te može ostaviti negativne posljedice na njihovo roditeljstvo. U školskom razdoblju roditelji često moraju odlučiti hoće li nastaviti inzistirati na korištenju znakovnog jezika kod kuće, znajući pri tome da je djetetova fluentnost u govornom jeziku od velike važnosti za uspješno prevođenje. U doba adolescencije problema je sve više jer se roditeljevo školsko iskustvo značajno razlikuje od iskustva njegova djeteta, pa djeca roditeljev input o ovoj temi smatraju irelevantnim (Allsop i Kyle, 1997). Osim navedenih teškoća, problemi na koje gluhi i nagluhi roditelji nailaze proizlaze i iz društvenih stavova. Djetetu se nije uvijek jednostavno nositi s mišljenjem okoline o komunikacijskom modalitetu njegovih roditelja, odnosno s predrasudama o znakovnom jeziku. Nerijetko se javlja osjećaj srama, a kada netko oponaša znakovanje njegovih roditelja, u djetetu se pobuđuju brojne negativne emocije (Olkin i sur., 2006).

Važno je naglasiti da gluhim roditeljima teškoću ne predstavlja sama činjenica da je njihovo dijete čujuće, već to što se ne znaju nositi s čujnošću koja je postala dio njihovog Gluhog doma. Svjesni su da im je potrebno vođenje kako bi donijeli prave odluke o načinu komunikacije, te im je potreban netko tko bi im dao informacije o jezičnom razvoju njihove djece (Allsop i Kyle, 1997).

Sve navedene prepreke utječu na obiteljsku dinamiku i na njezino funkcioniranje. Različiti čimbenici utječu na funkcioniranje obitelji, a gluhoća roditelja je jedan od njih. Istraživanjima su se utvrđivali prioriteti i karakteristike osobnosti gluhih i nagluhih roditelja, te su se ti faktori pokušali dovesti u vezu s uspješnim ili manje uspješnim obiteljskim funkcioniranjem. Osim toga, nerijetko se dinamika unutar obitelji gdje su roditelji gluhi ili nagluhi uspoređuju s onom koja je karakteristična za obitelji s čujućim roditeljima.

Kada se govori o obiteljskom funkcioniranju, potrebno je razmotriti prilagodljivost obitelji i strukturu moći unutar iste. Istraživanja pokazuju da su obitelji s čujućim i gluhim roditeljima više slične nego različite (Rienzi, 1990; Jones, 1995). Pa tako kada čujuće dijete gluhih roditelja

opisuje tipičan dan svoje obitelji, njegov opis je vrlo sličan opisu koji bi se očekivao od djeteta koje živi s čujućim roditeljima. Uz to, aktivnosti u koje se uključuju obitelji s gluhim članovima, vrlo su slične aktivnostima u kojima sudjeluju čujuće obitelji. Svi oni redovito odlaze na obiteljske odmore, u crkvu, u kupovinu, zajedno se igraju i slično. Navedeno ukazuje na to da članovi obitelji cijene jedni druge i da vole provoditi vrijeme zajedno (Gosselin, 1994).

Brojni članovi gluho-čujućih obitelji svjedoče o raznim prednostima koje su povezane s odrastanjem u mješovitim obiteljima. No važno je istaknuti da su iskustva odrastanja u tim obiteljima različita, jer dok jedni govore samo o prednostima, drugi svoja iskustva opisuju kao neutralna. Neke obitelji se s izazovima teško nose, što onda uvjetuje negativna iskustva. Članovi obitelji trebali bi znati da će to što su roditelji gluhi, a dijete čujuće, ponekad dovesti do problema koje će rezultirati različitim ishodima. No obitelji koje se s tim jedinstvenim teškoćama aktivno suočavaju, na pravom su putu da održe zdrave odnose unutra svoje obitelji. Važno je naglasiti da do izazova i trzavica dolazi u svim domovima, te su njihovi izvori najčešće jednaki i u gluhim i u čujućim obiteljima, ali se nerijetko sve nedaće pripisuju gluho-čujućim razlikama. Tako se, primjerice, neke uobičajene razvojne trzavice koje se događaju između roditelja i djeteta, pripisuju gluho-čujućim konfliktima (Pollard i Rendon, 1999).

Između roditelja s i bez oštećenja sluha koji odgajaju čujuću djecu, postoje razlike u rangiranju određenih životnih područja prema njihovoj važnosti. Pa tako gluhi roditelji veću važnost pridaju slobodnom vremenu i rekreacijskim aktivnostima. Oni najbliži kontakt ostvaruju s članovima zajednice Gluhih, a ne s čujućim članovima vlastite obitelji. Kontakt s članovima zajednice odvija se za vrijeme različitih socijalnih događaja, što objašnjava zašto su slobodno vrijeme i rekreacija za njihovu svakodnevicu izrazito važni. S druge strane, čujućeroditelji pokazuju veću zabrinutost za količinu vremena koje dijete izostaje iz škole, što znači da veći prioritet, u odnosu na gluhe roditelje, daju redovitom pohađanju nastave. No bez obzira na prisutnost nekih razlika, gluhi i čujućeroditelji dijele isto mišljenje kada su u pitanju najvažnija područja za obiteljsko funkcioniranje. I jednima i drugima je važan odnos sa supružnikom te vrijeme koje provode s djecom (Jones, 1995). S druge strane, istraživanja su utvrdila neke razlike između čujućih i gluhih majki, te čujućih i gluhih očeva. Čujuće majke pokazuju veću potrebu za emocionalnom podrškom svojih bližnjih, dok se isto ne može reći za gluhe majke. Roditelji s oštećenjem sluha, kao što je već spomenuto, ostvaruju snažne veze s članovima zajednice Gluhih, stoga ni ne očekuju toliku emocionalnu podršku čujućih članova obitelji. Gluhi i čujućeroditelji slažu se oko činjenice da bi voljeli više vremena provoditi sa svojom djecom (Jones, 1995). Ono što očeve razlikuje je broj prihvaćenih ideja, odnosno ideje gluhih očeva su obično manje prihvaćene. Oni su u komunikaciji s djecom pažljivi, što znači da

djetetovo neslaganje s ocem, uglavnom završava očevim pokušajem pronalaženja kompromisa ili prihvaćanjem djetetova prijedloga. Čujućí oćevi su autoritarniji te komunikaciju većinom ostvaruju sa suprugom, a pri tome iz razgovora iskljućuju djecu. Upravo ta razlika u obiteljskom funkcioniranju rezultira većom razinom utjecaja ćujućeg djeteta na obitelj u kojoj su roditelji gluhi. Takva situacija nije iznenađujuća, dapaće, ona se može očekivati. Veći utjecaj oćituje se u vidu broja i postotka ideja koje se prihvaćaju. To što ćujuće dijete ima veći utjecaj samo po sebi nije ni dobro ni loše. Utjecaj treba sagledati unutar kulturološkog konteksta kako ga se ne bi pogrešno proglasilo patološkim. Ono u ćemu se obitelji s gluhim i ćujućim roditeljima ne razlikuju, je broj ideja koje se predlažu te broj postavljenih pitanja. Osim strukture moći, za funkcioniranje obitelji važna je njena prilagodljivost. Ona oznaćava postojanje ravnoteže između promjene i stabilnosti, a to znaći da su prilagodljivije obitelji one koje uspješno pregovaraju, te imaju vješćine kojima učinkovito rješavaju probleme. U obiteljima s gluhim ćlanovima, prilagodljivost se nalazi u prihvatljivom rasponu. Razlike između obitelji s gluhim i ćujućim roditeljima postoje u asertivnosti, discipliniranju i pregovanju, a sve navedeno se pokazalo fleksibilnijim u obiteljima gdje su roditelji gluhi. Viša razina asertivnosti ukazuje na to da se unutar obitelji veći znaćaj daje izražavanju mišljenja i osjećaja. Također, obitelji s gluhim roditeljima umanjuju kašnjanje i oslanjaju se na logićne posljedice, ohrabivanje i nagrade. Pregovanje, razgovor, rasprava i zajednićko donošenje odluka, češće je unutar onih obitelji gdje su roditelji gluhi. Sve spomenuto utjeće na iskustvo djeteta. Čujućí roditelji su ti koji svojoj djeci daju upute koje su strukturiranje, a također se više oslanjaju na discipliniranje i na pozivanje djeteta na poslušnost (Rienzi, 1990).

Kada se promišlja o funkcioniranju neke obitelji, ne smije se zaboraviti da je svaka obitelj jedinstvena. Uklapanje gluhih roditelja i njihovih obitelji u normativne okvire namijenjene obiteljima s iskljućivo ćujućim ćlanovima, može ukazivati na disfunkcionalnost koja zapravo ne postoji. Ono što je za ćujuće roditelje uobićajeno i očekivano, ne može se uvijek primijeniti na gluhe roditelje i obrnuto. Razlike u obiteljskom funkcioniranju između te dvije skupine roditelja, iako ne toliko znaćajne, ipak postoje. Neke od tih razlika mogu se pripisati različitim iskustvima iz djetinjstva, a kao što navode neki autori (Jones i sur., 1989; Singleton i Tittle, 2000), ogranićena iskustva gluhih s vlastitim roditeljima utjeću na njihove odgojne postupke i roditeljstvo. Stoga, sve okolnosti zajedno stvaraju jedinstvenu obiteljsku dinamiku.

3.1.1.2. Uspješnost roditeljstva

Kada se utvrđuje koliko je roditelj uspješan u svojoj ulozi, nije dovoljno samo ispitati njegovo mišljenje, već je potrebno otkriti i što o toj temi misle njegova djeca. Tom idejom vodili su se istraživači koji su ispitivali uspješnost roditeljstva gluhih i nagluhih osoba. Također, potrebno je otkriti i kako se izazovi na koje roditelji nailaze mijenjaju s dobi djeteta, te kako se to odražava na roditeljstvo, odnosno na njegovu uspješnost.

Gluhi roditelji suočavaju se s posebnim izazovima jer odgajaju djecu koja su drugačija od njih. Upravo ta činjenica straši mnoge roditelje, te kod nekih može dovesti do potpune pasivnosti. Stoga, kako bi se izbjegao takav scenarij, važno je da se svaki roditelj osjeća kompetentno i da ima povjerenja u svoje roditeljstvo. Ako to ipak nije slučaj, odnos djeteta i roditelja može biti narušen, a ugrožen je i djetetov psihološki razvoj te akademska postignuća (Pollard i Rendon, 1999). Da bi se sa sigurnošću moglo reći jesu li osobe s oštećenjem sluha koje odgajaju čujuću djecu uspješni roditelji, vrlo je važno saznati što misle njihova čujuća djeca, odnosno kako oni vide odgojne postupke i uspješnost vlastitih roditelja.

U novijoj literaturi se o roditeljima s oštećenjem sluha govori kao o roditeljima koji su brižni i koji dobro skrbe za svoju djecu (Singleton i Tittle, 2000). Roditelji mlađe djece (7 do 11 godina) slažu se oko područja u kojem imaju negativna roditeljska iskustva, a to je rješavanje dječjih nesuglasica, odnosno nesuglasica između braće i sestara. Gluhe majke i očevi doživljavaju neuspjeh kada nastoje pomoći djeci da riješe nastale sukobe. Ne znaju kako podučiti djecu da verbaliziraju ono što ih muči i tako riješe nastali problem, posebice kada postoji više od jednog stajališta. Roditelji malo starije djece (12 do 18 godina) suočavaju se s ponešto drugačijim izazovima. Prihvatanje adolescentskog ponašanja te održavanje postavljenih pravila, za roditelje s oštećenjem sluha nije lak zadatak (Jones i sur., 1989). U doba adolescencije probleme mogu uzrokovati drugačiji načini razmišljanja, ali i drugačije iskustvo. Neki autori smatraju da do razmirica dolazi jer gluhi roditelji imaju nedovoljno znanja o odgoju, a drugi pak misle kako probleme uzrokuje činjenica da neka djeca osjećaju sram i stigmatu zbog gluhoće roditelja (Hadjikakou i sur., 2009). Osim toga, prepreku predstavljaju i školske obaveze. Djeca koja pohađaju više razrede osnovne i srednje škole, osjećaju kako su roditelji razočarani njihovim školskim uspjehom, ali to nije ono što roditelje uistinu zabrinjava i o čemu oni izvještavaju. Pružanje pomoći i podrške djetetu prilikom izvršavanja školskih obaveza, za roditelje s oštećenjem sluha veliki je izazov (Jones i sur. 1989). Iz tog razloga svoju pomoć pružaju čujućí članovi obitelji, a ako to nije slučaj, djeca se moraju snalaziti sama, bez pomoći odraslih (Hadjikakou i sur., 2009). Zbog navedenog, djeca nerijetko osjećaju da im roditelji ne pružaju

dovoljno podrške. Takva razmišljanja se posebice počinju javljati onda kada dođu u priliku usporediti interakciju unutar vlastite obitelji s interakcijom unutra čujućih obitelji. Djecu frustrira činjenica da se od njih očekuje da roditeljima svakodnevno pružaju pomoć i podršku, a oni sami ne dobivaju istu (Klimentová i sur., 2017).

No bez obzira na prepreke i nesuglasice na koje nailaze u odnosu s roditeljima, djeca izvještavaju o ljubavi koju osjećaju i koju im roditelji pružaju, a oni sami naglašavaju da im je obitelj vrlo važna i da vole svoje roditelje. Njihovi gluhi roditelji se o njima dobro skrbe, štite ih, te čine sve što se od roditelja očekuje (Gosselin, 1994). Također, istraživanja pokazuju da su čujuća djeca gluhih roditelja spremna razgovarati sa svojim prijateljima o teškoćama koje njihovi roditelji imaju (Olkin i sur., 2006). Uz to, navode mnoge prednosti odrastanja s gluhim roditeljima, a jedna od njih je dvojezičnost. Isto tako, smatraju da njihovi roditelji imaju dovoljno znanja i kompetencija da im pomognu u odrastanju (Jones i sur, 1989). S obzirom na to da gluhi roditelji nerijetko u različitim životnim područjima ovise o svojoj čujućoj djeci, ne iznenađuje podatak da njihov odlazak od kuće na roditelje ostavlja dubok trag. Napuštanje obiteljskog doma može biti stresno i djetetu, pa se nerijetko javlja zabrinutost i anksioznost (Hadjikakou i sur., 2009).

Jedno od istraživanja koje je utvrdilo da gluhe osobe pozitivno gledaju na svoje roditeljstvo proveli su Mallory i sur. (1992). Kao što je već spomenuto, gluhi roditelji izvještavaju o komunikacijskim teškoćama koje su postojale između njih i njihovih čujućih roditelja, a koje su u njima izazivale frustraciju. No bez obzira na to, oni su ponosni na svoju čujuću djecu i na komunikaciju koju su ostvarili s njima uz pomoć znakovnog jezika. Nešto drugačija mišljenja imaju bake i djedovi. Oni smatraju da njihova gluha djeca nailaze na poteškoće u brizi oko svoje čujuće djece, te navode da uočavaju probleme s discipliniranjem. S obzirom na to da mnogi gluhi roditelji svojoj djeci žele omogućiti usvajanje govornog jezika, djeca puno vremena provode s bakama i djedovima, pa je iz tog razloga njihov kontakt s unucima intenzivan (Klimentová i sur., 2017). Osim baka i djedova, drugi čujući roditelji su ti koji također ponekad preispituju roditeljstvo gluhih osoba. Neki od njih kada saznaju da prijatelji njihove djece imaju gluhe roditelje, zabranjuju njihova druženja. Primjerice, zabranjuju svom djetetu da se vozi u automobilu kojim upravlja gluhi roditelji, zabranjuju mu da ostane prespavati u kući gluhih roditelja i slično (Filer i Filer, 2000). No ne postupaju svi tako, dapače, neki kada saznaju da vršnjaci njihove djece imaju roditelje s oštećenjem sluha, počinju pokazivati povećan interes za interakciju i spremni su pokušati komunicirati s tim roditeljem (Hadjikakou i sur., 2009).

Svoje roditeljstvo nerijetko preispituju i gluhi roditelji, naglašavajući da bi voljeli biti bolje informirani i imati više znanja o samom odgoju (Jones i sur, 1989). U rješavanju tog problema

veliku ulogu mogla bi imati podrška institucija. One bi trebale biti te koje će monitorirati obitelji i educirati gluhe osobe, te im tako pomoći u razvijanju vještina roditeljstva (Klimentová i sur., 2017).

Na temelju provedenih istraživanja, može se zaključiti da ne postoje jasni znakovi koji bi ukazivali na to da su obitelji s gluhim i nagluhim roditeljima u većem riziku da postanu disfunkcionalne (Singleton i Tittle, 2000). Roditelji s oštećenjem sluha na svoje roditeljstvo gledaju s ponosom. Gluhoća ih ponekad dovede do određenih prepreka, ali ona za njih nije tragedija ni nesavladiv problem, kako u životu tako i u roditeljstvu (Pollard i Rendon, 1999). Osim što o obiteljskom zadovoljstvu izvještava većina gluhih i naglutih roditelja, o njemu izvještavaju i njihova čujuća djeca. Ona se osjećaju zaštićeno te im roditelji pružaju potrebnu podršku (Olkin i sur., 2006). Također, smatraju da mogu uspješno komunicirati sa svojim roditeljima, a osjećaji koje gaje prema njima su pozitivni (Buchino, 1993). Uspjeh gluhih roditelja potvrđuje i osnivanje organizacije CODA (Children of Deaf Adults). Brojna čujuća djeca gluhih roditelja osjećaju cjeloživotnu povezanost sa zajednicom Gluhih. Većina njih odrasta s dva gluha roditelja, a njihovi bake i djedovi su obično čujući, i to je nešto što je gotovo svima zajedničko (Filer i Filer, 2000). Autorice Malik i Jabeen (2016) intervjuirale su čujuće osobe koje su odrasle u gluhim obiteljima, s ciljem dobivanja uvida u njihovo iskustvo. Ispitanici su uz svoj život i sebe vezali epitete kao što su društvenost i otvorenost. Jedna od osobina koja karakterizira tu skupinu je asertivnost. Čujuća djeca gluhih roditelja su u različitim komunikacijskim situacijama fleksibilna i domišljata, te nikada ne oklijevaju tražiti pomoć kada im je potreba. Također, s vremenom postaju stručnjaci za obje kulture, Gluhu i čujuću, što ih posljedično čini društvenijima. Mnogi od njih osjeća potrebu za promicanjem Gluhih, te žele biti aktivni članovi zajednice. Ako i nisu direktno uključeni u zajednicu Gluhih, većina nakon odlaska od kuće nastavlja svoju ulogu iz djetinjstva. Njihovi supružnici i djeca su uglavnom čujući, što znači da potreba za prevođenjem i stvaranjem mosta između dva svijeta i dvije kulture i dalje postoji (Filer i Filer, 2000). No ne vrijedi sve navedeno za svako čujuće dijete čiji su roditelji gluhi. Neki su rezerviraniji i povučeniji te se ne osjećaju dijelom zajednice Gluhih, a to uvelike ovisi o tome kakav su odnos imali s roditeljima. Spominje se i podatak da su neka djeca tijekom djetinjstva htjeli ugoditi roditeljima, pa su tada slušali i udovoljavali njihovim željama više nego vlastitim (Malik i Jabeen, 2016).

Provedena istraživanja preispitivala su različita životna područja, a dobiveni rezultati pokazuju da osobe s oštećenjem sluha nailaze na različite izazove u roditeljstvu, ali to nije neočekivano jer na izazove nailaze i svi ostali roditelji. Ipak, neke od njihovih teškoća su jedinstvene, primjerice, jezične i komunikacijske barijere unutar obitelji, ali i izvan nje. Kao i kod ostalih

roditelja s invaliditetom, i kod nekih roditelja s oštećenjem sluha postoji strah da ne čine dovoljno za svoju djecu. No bez obzira na sve navedene prepreke i strahove, većina svoje roditeljstvo smatra uspješnim, a jednako se izjašnjavaju i čujuća djeca gluhih i nagluhih roditelja.

3.1.1.3. Pristup informacijama

U velikom broju istraživanja utvrdilo se da gluhi i nagluhi roditelji imaju ograničen pristup informacijama o odgoju i roditeljstvu (Jones i sur., 1989; Allsop i Kyle, 1997; Singleton i Tittle, 2000). Većina bi se voljela više informirati, dobiti korisne savjete te usvojiti strategije o odgoju. Doći do informacija nije im nimalo lako, a ako i kada konačno uspiju pristupiti željenim podacima, oni su često nepotpuni (Allsop i Kyle, 1997). Stoga, gluhi roditelji savjete o roditeljstvu uglavnom traže od svojih gluhih poznanika (Singleton i Tittle, 2000). Naravno, ima i onih koji smatraju da im dodatne informacije nisu potrebne (Allsop i Kyle, 1997).

Kada roditelj ima određene strahove o odgoju, oni mogu proizlaziti iz činjenice da mu nedostaju informacije o dojenčadi, dječjem razvoju, kontroli ponašanja i slično. Ti se strahovi češće mogu uočiti kod onih roditelja koji su u svojim obiteljima bili zanemarivani, te kod onih pojedinaca koji su slabije educirani o roditeljstvu. Osim što nesigurnost biva uzrokovana ograničenim pristupom informacijama, do nje može dovesti i narušena komunikacija unutar obitelji. No većina ipak dođe do informacija o odgoju i razvoju djeteta, te postaju potpuno kompetentni roditelji. Uspješnim gluhim roditeljima dodatan trud i napor koji ulažu u dolaženje do tih informacija, povećava osjećaj kompetentnosti i ponosa. S druge strane, manje uspješni roditelji osjećaju sram zbog komunikacijskih barijera i nemogućnosti dolaženja do željenih informacija, a taj osjećaj ne nestaje s vremenom već ih prati cijeli život. Odgovori istih tih roditelja na informacijske i komunikacijske izazove nerijetko su pasivni i nemoćno ili čak ljutiti (Pollard i Rendon, 1999).

Ovisno o dobi djeteta, roditelje zanimaju drugačiji podaci. One koji odgajaju djecu rane školske dobi zanima kako bi se dijete određene dobi trebalo ponašati, zanima ih i kako da stvaraju i održavaju pravila, kako da pomognu djetetu da razvije samopouzdanje, a voljeli bi znati i kako naučiti dijete da donosi vlastite odluke, te koje tehnike mogu biti korisne za poticanje odgovornosti. Roditelji starije djece žele znati više o tome na koji način s djecom razgovarati o mišljenjima i osjećajima, kako ih educirati o spolnim odnosima, te kako pomoći u stvaranju i

održavanju odnosa s vršnjacima. Također, voljeli bi imati informacije o tome što mogu učiniti da dijete razvije pozitivniji stav prema školi. Kako naučiti dijete da prihvati odgovornost i da donosi mudre i promišljene odluke, još je jedno od pitanja koje nemaju kome postaviti (Jones i sur., 1989).

Osim što im nije jednostavno doći do informacija o roditeljstvu, gluhi i nagluhi roditelji čujuće djece teško pristupaju i informacijama koje se odnose na školovanje njihove djece. Nerijetko izvještavaju o narušenoj komunikaciji s učiteljima, što posljedično dovodi do ograničenog uvida u ocijene, do manjka informacija o zadaćama i ponašanju djeteta (Singleton i Tittle, 2000). Osim što se osjećaju nedovoljno informirano i što je kontaktu sa školom ograničen, roditelji smatraju da je cjelokupni obrazovni sustav nedovoljno zainteresiran (Mallory, 1992). Zbog komunikacijske barijere gluhi roditelji gotovo nikada ne odlaze u školu niti razgovaraju s učiteljima, a tu dužnost uglavnom preuzimaju čujući članovi obitelji. Manjina roditelja ipak odlazi u škola, a u tim situacijama djeca sudjeluju u razgovoru učitelja i roditelja kao posrednici i prevoditelji (Hadjikakou i sur., 2009). Tu se javljaju brojne nedoumice koje su povezane s prevođenjem, a o kojima će riječ biti kasnije.

S obzirom na to da su danas podaci o roditeljstvu i odgoju široko dostupni, te da se informacijama može pristupiti putem različitih medija, a navedena istraživanja provedena su krajem prošlog stoljeća, njihove rezultate treba uzeti s oprezom. Kada bi se danas pitanje o dostupnosti informacija postavilo gluhim i nagluhim roditeljima, moguće da bi njihova mišljenja bila nešto drugačija.

3.1.1.4. Uloga znakovnog jezika

O tome koliko je znakovni jezik važan u životu roditelja s oštećenjem sluha, ali i u životu njihove djeca, svjedoče brojni radovi. U njima se često govori o dilemama koje ti roditelji imaju, a koje se vežu uz prikladnost korištenja znakovnog jezika u komunikaciji s čujućim djetetom. Također, raspravlja se i o njegovom značaju za uspješnu komunikaciju unutar obitelji.

Čujuća djeca gluhih roditelja koja usvajaju znakovni jezik, usvajaju ga prirodno (Levinger i Orlev, 2008), te se ona smatraju bimodalnom, bikulturalnom i bilingvalnom odnosno dvojezičnom djecom (Kanto i sur., 2013). No ne koriste svi gluhi roditelji znakovni jezik u komunikaciji s čujućim djetetom. Kod jednog dijela roditelja prisutan je strah da će zbog usvajanja znakovnog jezika dijete sporije usvajati govorni jezik, ali taj strah je neopravdan s

obzirom na to da nema znanstvenih dokaza koji bi govorili u prilog takvom ishodu. Negativan stav društva prema znakovnom jeziku još je jedan razlog zašto ga neki roditelji izbjegavaju (Levinger i Orlev, 2008). Oni koji ga ipak odluče koristiti, često nailaze na nepoštivanje i neprihvatanje znakovnog kao pravog jezika, i to ne samo od strane zajednice, već i od strane nekih stručnjaka. Ako gluhi roditelji nisu tečni u znakovnom jeziku, okolina može smatrati da je takva lingvistička sredina loša za čujuće dijete (Singleton i Tittlw, 2000). Iz navedenih razloga se u obiteljima često koriste dva jezika. Jednim jezikom komuniciraju roditelji međusobno, a drugim komuniciraju roditelji i djeca (Levinger i Orlev, 2008). Lingvističko okruženje razlikuje se od obitelji do obitelji, ali utvrđeno je da su čujuća djeca gluhih roditelja puno više izložena govornom nego znakovnom jeziku. Izloženost govornom jeziku je velika unutar doma, ali i izvan njega, a da bi se osiguralo usvajanje znakovnog jezika, izloženost njemu morala bi biti značajna. Obitelji s gluhim članovima dvojezičnost vide kao prednost, ali se one međusobno razlikuju s obzirom na lingvističke ciljeve koje postavljaju sami roditelji. Na količinu vremena koje je dijete izloženo znakovnom jeziku, izrazito utječe slušni status oba roditelja i članova šire obitelji. Djeca čija su oba roditelja gluha, u odnosu na djecu sa samo jednim gluhim roditeljem, imaju više kontakta ne samo sa znakovnim jezikom, već i s drugim gluhim osobama (Kanto i sur., 2013).

U istraživanju koje su proveli Mallory i sur. (1993) utvrđeno je da gotovo svi gluhi roditelji sa supružnikom preferiraju komunicirati znakovnim jezikom, dok dvije trećine roditelja s djecom komunicira koristeći neku mješavinu jezika koja ima strukturu govornog jezika. To znači da dio vremena slijede strukturu govornog, a ne strukturu znakovnog jezika. Kada se sintaktičke strukture govornog istovremeno prate leksičkim jedinicama znakovnog jezika i ručne abecede, onda se govori o simultanoj znakovno-oralnoj komunikaciji. Znakovni jezik koji se koristi u simultanoj znakovno-oralnoj komunikaciji, nije potpuni jezični sustav jer mu nedostaje gramatika (Bradarić-Jončić, 2000). Dakle, djeca u komunikaciji s roditeljima koriste kombinaciju znakova i ručne abecede uz pomoć kojih onda prate govorni jezik (Mallory i sur., 1993). Slične rezultate koji ukazuju na to da mnogi roditelji s oštećenjem sluha u komunikaciji s čujućom djecom koriste kombinaciju komunikacijskih modaliteta, dobili su i drugi istraživači (Van den Bogaerde i Baker, 2005; Kanto i sur., 2013). Oni smatraju da do toga dolazi jer status znakovnog jezika nije dovoljno snažan. Također, nije rijetkost da obitelji doživljavaju negativne komentare jer sa svojom djecom komuniciraju na znakovnom jeziku.

Hadjikakou i sur. (2009) su ispitujuću čujuću djecu gluhih roditelja došli do podatka da je komunikacija između djece i roditelja površna, bez obzira na to što je većini znakovni jezik bio prvi. Djeca navode da s roditeljima nikada nisu vodili razgovore o politici ili se zajedno smijali

šalama. Neki su to pripisali oskudnom rječniku svojih roditelja, te manjku iskustva i znanja zbog ograničenog pristupa kulturi čujućih. Uz to, većina ispitanika navela je da su kasno progovorili, a neki su čak imali i govorne teškoće. Schiff-Myers (1988; prema Singleton i Tittlw, 2000) navodi da bez obzira na komunikacijski modalitet, čujuća djeca gluhih roditelja normalno razvijaju govor i jezik ako ne postoje neke druge teškoće u obitelji, te ako su djeca 5-10 sati tjedno izložena govornom jeziku. Ako roditelj odluči da neće znakovati i da će koristiti samo govorni jezik, komunikacija s djetetom može biti ograničena i asimetrična. Stoga, preporučuje se da roditelj koristi onaj komunikacijski modalitet u kojem se osjeća najugodnije i u kojem je najtečniji. Taj pristup osigurava jasnu komunikaciju unutar obitelji, a samo roditeljstvo postaje uspješnije te dijete usvaja jezik prirodno (Singleton i Tittlw, 2000). Aktivno korištenje oba jezika u dvojezičnim obiteljima osigurava interakciju koja se odvija bez napora, a pri tome su i djeca i roditelji zadovoljni svojim odnosom. Uz to, važno je promišljati i u obzir uzeti samopouzdanju roditelja i obiteljsku dinamiku, jer upravo o tim čimbenicima ovisi hoće li netko odgajati dijete u dvojezičnom okruženju (Kanto, 2013).

Ako gluhi roditelji nisu sigurni kako komunicirati sa svojim čujućim djetetom, a navedena istraživanja potvrđuju da nesigurnost oko donošenja te odluke nije rijetkost, važno je da ih stručnjaci koji s njima surađuju znaju usmjeriti i ohrabri. Također, stručnjaci moraju znati i da znakovni jezik ne sprječava i ne narušava usvajanje govornog jezika, čega se neki roditelji boje. Na roditeljima je da donesu odluku hoće li u interakciji s djetetom koristiti oba jezika ili samo jedan. No stručnjak koji posjeduje širok spektar znanja i koji nema ograničene vidike, itekako može pomoći roditeljima u donošenju ispravne odluke. Ono što svakako treba izbjeći je ne komuniciranje roditelja s djetetom, te prepuštanje odgoja i odluke o komunikaciji, a onda i samo podučavanje jezika, čujućim članovima obitelji.

Iako se može zaključiti da će uporaba znakovnog jezika komunikaciju unutar obitelji s gluhim i nagluhim roditeljima učiniti uspješnijom, problem komuniciranja s vanjskim svijetom i dalje postoji. Roditelji s oštećenjem sluha se tada oslanjanju na svoje čujuće dijete te ono preuzima ulogu prevoditelja.

3.1.1.5. Čujuće dijete u ulozi prevoditelja

Je li dijete pretjerano uključeno u život roditelja, odnosno u njegovu skrb, pitanje je koje muči brojne roditelje s invaliditetom. Taj strah osjećaju i roditelji s oštećenjem sluha, a on se ponajviše veže uz problem prevođenja. O ovom pitanje ne izvještavaju samo roditelji već i sama djeca.

Čujuća djeca koju odgajaju gluhi i nagluhi roditelji nerijetko se nalaze u ulozi prevoditelja. Oni su ti koji svojim roditeljima omogućuju komunikaciju s čujućim svijetom (Klimentová i sur., 2017). Upravo se prevođenje smatra jednim od najosjetljivijih i najkompleksnijih zadataka te djece. Ono ne uključuje samo prevođenje s jednog jezika na drugi, već je komunikaciju potrebno održati te ju kulturalno i lingvistički olakšati, a sve kako bi se izbjegao nesporazum ili komunikacijski lom (Moroe i De Andrade, 2018). Osim toga, djeca pomažu roditeljima odgonetnuti i koliko je sugovornik iskren. Sve navedeno ukazuje na to da gluhi i nagluhi roditelji polažu veliko povjerenje u svoje dijete, što ih posljedično čini ovisnima o njemu. Cijela situacija stvara posebno obiteljsko ozračje, te utječe na pozicije i uloge u istoj (Klimentová i sur., 2017). Ovisnost roditelja o vlastitom djetetu kao prevoditelju može biti adaptivna ili patološka. Ako je roditelju hitno potrebno prevesti neke informacije, a ne postoji drugi način da do tih informacija dođe, onda se radi o adaptivnoj ovisnosti. No ako su roditelju dostupne druge metode prevođenja, primjerice, prevoditelj u ustanovi, traženje djeteta da prevodi označava patološku ovisnost. Veće oslanjanje na dijete i njegovo prevođenje češće je u zajednicama gdje organizacija usluga podrške gluhima nije zadovoljavajuća (Rienzi, 1990).

Situacije kada se osobe s oštećenjem sluha izostavljaju iz konverzacije su česte. U tim trenucima dijete počinje voditi razgovore umjesto svojih roditelja. Ono postaje njihov glavni prevoditelj, čak i onda kada su u pitanju razgovori s liječnicima i učiteljima (Singleton i Tittle, 2000). S prevođenjem djeca obično počinju oko pete ili šeste godine, a situacije u kojima prevode su izrazito raznolike (Klimentová i sur., 2017). Prevođenje u onim situacijama koje za dijete nisu primjene, može narušiti odnos između djeteta i roditelja, ali i odnos između obitelji i pružatelja usluga. Dijete se počinje stavljati u poziciju koja mu donosi previše odgovornosti ili mu daje preveliku moć koja može biti netipična, a uz to je često i neprikladna. Također, može se dogoditi da dijete roditelju prenese krive informacije ako ih nije dobro razumjelo, a isto se može dogoditi ako izostavi važne dijelove poruke (Singleton i Tittle, 2000).

Sami roditelji se suočavaju s brojnim dilemama vezanim uz prikladnost i učestalost "korištenja" djeteta kao prevoditelja. Utvrđeno je da djeca i roditelji nemaju istu pretpostavku o količini vremena koje dijete provodi prevodeći. Roditelji smatraju da od djeteta traže da prevodi

ponekad, dok djeca smatraju da prevoditi moraju uvijek. Prevođenje većini djece ne predstavlja problem, osim tijekom nekih konfliktnih situacija (Jones, 1989). U takvim situacijama dijete nerijetko zauzima ulogu zaštitnika. Ono može odlučiti ne prevesti nešto što mu se čini da bi moglo povrijediti njegovu majku ili oca, a ponekad u nekoj konfrontaciji donese odluku da neće prevesti roditeljev iskaz, jer smatra da bi on mogao pogoršati situaciju (Filer i Filer, 2000). Isto tako, u nekim situacijama djeca moraju odvagnuti što će i kako reći roditeljima. Ponekad mogu načuti informacije za koje nisu sigurni trebaju li ih prenijeti ili pak ne znaju kada ih reći, te koliko često s roditeljima dijeliti te informacije, a sve navedene odluke nije uvijek jednostavno donijeti. Nekada ono što su čuli ne žele reći jer znaju da će time povrijediti svoje roditelje, a neke informacije prešućuju kako bi sebe sačuvali od nevolja i kazni (Pollard i Rendon, 1999). Pokazalo se da je najstarije čujuće dijete ono koje najčešće prevoditi, a upravo ta djeca smatraju kako su baš oni primarni prevoditelji. Oni su ti koje roditelji zovu kada im je potreban netko tko će za ih povezati s čujućim svijetom (Buchino, 1993). Problem koji može nastati zbog oslanjanja na najstarije dijete je rivalstvo među braćom (Frankenburg i sur., 1985). No nakon odlaska najstarijeg djeteta od kuće, zadaci prevođenja prenose se na djecu koja ostaju u obiteljskom domu. Ipak, istraživanja nešto novijeg datuma pokazuju da mlađa djeca prevode i dok su starija još uvijek doma. Djeca niže kronološke dobi osjećaju da u nekim situacijama nisu dovoljno razvojno ili emocionalno spremna da budu prevoditelji, te smatraju da su njihova starija braća spremnija prevoditi u raznim izazovnim situacijama. Isto tako, djevojčice češće od dječaka preuzimaju ulogu prevoditelja (Moroe i De Andrade, 2018).

Još jedan važan aspekt prevođenja je rano odrastanje. Zbog uloge koju preuzimaju, čujuća djeca gluhih roditelja mogu se naći u situacijama kada moraju samostalno donositi odluke koje bi inače donosili njihovi roditelji. Mnogi se tada osjećaju zabrinuto, osramoćeno, bespomoćno, pa čak i frustrirano. No ipak, većinom su gluhi roditelji ti koji donose konačne odluke, ali njihova djeca smatraju da su oni uvijek dio tog proces, i to kao prevoditelji. Osim zbog čestog prevođenja, osjećaj frustracije može se javiti i zbog ne razumijevanja sadržaj i riječi koje je potrebno prevesti, a djeci problem predstavlja i objašnjavanje onih stvari koje bi čujućim roditeljima razumljivo bez dodatnog pojašnjavanja (Buchino, 1993). Upravo su čujuća djeca ta koja roditeljima s oštećenjem sluha moraju približiti kulturu čujućih. Osim što čine most između gluhih roditelja, nepoznatih čujućih osoba i kulture čujućih, djeca to čine i unutar vlastite obitelji. Čujućim djedovima i bake nerijetko ne znaju znakovni jezik, pa su tada oni jedini dvojezični članovi obitelji, a to ih čini komunikacijskim mostom između roditelja, baka i djedova (Filer i Filer, 2000). Što dijete mora češće prevoditi, to su negativni stavovi prema prevođenju izraženiji. Djeca mlađe dobi na prevođenje gledaju kao na nešto zabavno što pomaže njihovim

roditeljima, ali s vremenom im ono postaje sve napornije, posebice ako su oni jedini koji moraju prevoditi. Smatraju kako to utječe na njihov socijalni život, oduzima im vrijeme, a ponekad osjećaju i sram. No prevođenje ima i neke pozitivne učinke na odnos djeteta i roditelja. Djeca smatraju kako su bolje upoznala svoje roditelje jer su u brojnim situacijama imala priliku vidjeti kako roditelji razmišljaju i kako se osjećaju. Uz to, smatraju da će kasnije u životu moći lakše razgovarati s doktorima, različitim agentima i kompanijama, jer su u tome već postali iskusni (Buchino, 1993).

Također, pokazalo se da ako su gluhi roditelji obrazovani, uspješni u svom poslu i socijalno uključeni, strah od pretjeranog oslanjati na dijete zbog ostvarivanja socijalne i intelektualne stimulacije, intimnosti i prevođenja je neopravdan. Oni svoje dijete ne dovode u situaciju da mora prerano odrasti (Rienzi, 1990).

Kako je prevođenje zadatak gotovo svakog čujućeg djeteta čiji su roditelji gluhi, jasno je zašto je ono istraživačima zanimljivo. I djeca i roditelji o prevođenju izvještavaju gotovo bez iznimke. S obzirom na to da se mogu pronaći brojni radovi na tu temu, može se zaključiti kako je problematika prevođenja jedno od najistraženijih područja u okviru roditeljstva gluhih. Druga skupina gluhih roditelja, oni koji odgajaju gluha djecu, ne susreće se opisanim teškoćama, što znači da je ovo tema koja značajno razlikuje dvije populacije gluhih roditelja, jednako kao i pitanje kohlearne implantacije, a o kojem će riječ biti kasnije.

3.1.2. Gluhi i nagluhi roditelji gluhe djece

Broj publikacija koje sadrže informacije o gluhim i nagluhim roditeljima te njihovoj gluhoj djeci, vrlo je ograničen. Zbog manjka svijesti da su gluhe obitelji jedinstvena populacija, njihova iskustva se rijetko istražuju i analiziraju. Kako bi se dobio uvid u život i funkcioniranje tih obitelji, potrebno je proučavati njihovu svakodnevicu, kulturalne vrijednosti te jake strane (Frank, 2017). Kroz povijest se smatralo da gluhe osobe ne mogu biti dobri roditelji, ali danas se zahvaljujući empirijskim dokazima takva stajališta sve više napuštaju. Sve je jasnije da su gluhi roditelji ti koji najbolje mogu razumjeti svijet svog gluhog djeteta (Koester i McCray, 2011).

Istraživanja o gluhim i nagluhim roditeljima gluhe djece usmjerena su na komunikaciju unutar obitelji, te na razvojne ishode djece. Osim o tim pitanjima, autori raspravljaju i o tome kako iskustva i znanja ove populacije mogu biti od pomoći drugim skupinama roditelja, ali i

različitim stručnjacima. Također, važno je usporediti izazove na koje nailaze gluhi i nagluhi roditelji koji odgajaju gluha djecu, te roditelji s oštećenjem sluha koji odgajaju čujuću djecu. Neizostavna tema koja se veže uz ovu grupu roditelja je i kohlearna implantacija.

3.1.2.1. Roditeljstvo u Gluhom domu

Mnogim autorima bilo je zanimljivo vidjeti kako se odvija komunikacija u Gluhom domu, te po čemu je ona jedinstvena i različita u odnosu na komunikaciju u drugim obiteljima.

Komunikacija roditelju pruža priliku da svoje dijete nauči važnim životnim lekcijama, a dijete komunicirajući s roditeljima osjeća da je voljeno i da je dio obitelji. Osim toga, komunikacija vodi ka stvaranju čvrste veze između roditelja i djeteta, a ta se veza dalje razvija kroz stalnu i smislenu interakciju. Kada je komunikacija u obitelji potpuna, dijete ima priliku pristupiti svim aspektima života (Roberson i Shaw, 2015). Sve navedeno osigurano je u Gluhom domu, a osim što Gluhi roditelji mogu uspješno komunicirati sa svojim gluhim djetetom, oni ga mogu podučiti i interaktivnim vještinama koje djetetu pružaju priliku da postane uspješan komunikator (Koester i McCray, 2011). Članovi Gluhe obitelji na komunikacijske barijere nailaze izvan obiteljskog doma, ali ne i unutar njega. Zbog neograničene komunikacije koja se odvija unutar tih obitelji, njeni članovi imaju osjećaj pripadnosti. Nitko se ne osjeća izostavljeno iz konverzacije, svi mogu međusobno komunicirati, a sve to dodatno zbližava roditelje i djecu. Gluha djeca osjećaju zahvalnost jer su rođena u Gluhim obiteljima, a uz to, ta djeca imaju rani pristup jeziku, te jednostavno izgrađuju svoj identitet (Frank, 2017).

Istraživanje Mitchell i Karchmer (2005) pokazalo je da najveće šanse da se znakovnim jezikom komunicira u obiteljskom domu imaju one obitelji gdje su oba roditelja gluha. Slično je i u obiteljima s jednim gluhim roditeljem. Šanse da je znakovni jezik primarno sredstvo komunikacije u tim obiteljima vrlo su velike.

Gluhi roditelji rođeni u gluhim obiteljima odrastali su vizualno odgovarajući na svijet oko sebe. Njima je vizualan način razmišljanja intuitivan, a to je ujedno i najbolji način za prijenos informacija gluhom djetetu koji tek uči jezik. Koliko je uloga vizualne pažnje gluhoj djeci važna, najlakše je vidjeti analizirajući strategije koje koriste gluhe majke dok znakuju. No osim za učenje znakovnog jezika, vizualna pažnja je izrazito važna i za oralnu komunikaciju, jer gluho dijete informacije o govoru dobiva kroz pokrete usana. Uz to, dodatne informacije daje i samo lice komunikacijskog partnera (Hulsebosch i Myers, 2002).

Može se uočiti da se komunikacija unutar obitelji gdje su i djeca i roditelji gluhi, značajno razlikuje od komunikacije u onim obiteljima gdje slušni status djece i roditelja nije jednak. Gluhi roditelji gluhe djece ne moraju donositi odluke o načinu komunikacije, već svoje roditeljske zadatke mogu obavljati bez zadržke. Spontana i neometana komunikacija, osim za roditelje, veliki značaj ima i za djecu.

Osim što se analizira komunikacija u Gluhom domu, analiziraju se i razvojni ishodi gluhe djece gluhih roditelja. Osim toga, pažnju je potrebno posvetiti i osjećaju roditeljske kompetentnosti i roditeljskom stresu, te je potrebno ispitati koliko se oni razlikuju u pojedinim skupinama roditelja.

Djeca uče slučajno i neformalno promatrajući druge, i to putem verbalne i neverbalne komunikacije. To znači da će gluho dijete teško razaznati različite poruke ako mu one nisu dostupne u vizualnom modalitetu, a time će propustiti brojne prilike za rano učenje o komunikaciji, socijalizaciji te interakciji. S obzirom na to da je većina gluhih roditelja naučila funkcionirati i u svijetu gluhih i u svijetu čujućih, oni znaju što je potrebno učiniti kako bi se gluho djecu zaštitilo od negativnih posljedica koje mogu nastati zbog odrastanja s oštećenjem sluha. Jedna od tih posljedica je stigmatizacija, odnosno marginalizacija gluhih, te ograničeni izbori i prilike u obrazovanju. No da bi se moglo govoriti o razvojnim ishodima, pažnja se ne smije usmjeriti samo na slušni status roditelja, već se u obzir moraju uzeti i brojni drugi faktori. Djetetov temperament je faktor koji može imati pozitivan ili negativan utjecaj na interakciju roditelja i djeteta. Roditeljeva interpretacija djetetova ponašanja za djecu s oštećenjem sluha ima izuzetno važne implikacije. Gluho dijete može koristiti govor tijela, facijalnu ekspresiju, geste ili nelingvističku vokalizaciju kako bi komuniciralo. Neka od tih ponašanja mogu se pogrešno interpretirati kao nepoželjna, a dijete se može proglasiti teškim djetetom. Ako roditelj nije u stanju interpretirati poruke koje mu dijete želi prenijeti, ono postaje frustrirano, a roditelj na njega počinje gledati kao na vrlo zahtjevno dijete, a pri tome ne vidi u čemu je zaista problem. Kada roditelj zna što treba činiti da bi komunikacija s gluhim djetetom bila uspješna, do tih poteškoća ne bi trebalo doći. Mogućnost da do nesporazuma dođe je mnogo manjak ako u interakciji sudjeluju gluhi roditelj i gluho dijete. Također, pretpostavlja se da gluho dijete može brže naučiti kako prilagođavati emocija ako ga odgaja gluhi roditelj. Ono kroz izravnu komunikaciju s gluhim roditeljem dobiva povratne informacije o tome kako različite ponašajne manifestacije njegovih emocija djeluju na druge. Iskustva koja su ti roditelji stekli tijekom vlastitog odrastanja, pružaju im dobar temelj za razumijevanje socio-emocionalnih potreba gluhog djeteta (Koester i McCray, 2011).

Istraživanje Marschark i sur. (2012) pokazalo je da su gluha djeca čiji su roditelji gluhi socijalno uspješnija od gluhe djece čujućih roditelja. Faktori koji unaprjeđuju socijalno funkcioniranje gluhog djeteta uključuju odrastanje s gluhim roditeljima, uporabu znakovnog jezika kod kuće, te pohađanje programa koji su osmišljeni za učenike s oštećenjem sluha. Gluhi roditelji zahvaljujući uspješnoj komunikaciji s djetetom brzo uspostavljaju responzivno roditeljstvo, te se počinje graditi odnos u kojem su i roditelj i dijete zadovoljni. Isto tako, oni znaju kako percipirati, interpretirati, a potom i ispravno odgovoriti na bihevioralne znakove koje mi dijete šalje. Tijekom života sami su iskusili različite dileme, zadovoljstva i dostignuća, a sve to zajedno može značajno utjecati na njihovo roditeljstvo, a tako i na socio-emocionalni i kognitivni razvoj gluhog djeteta.

Odrastajući u svijetu čujućih, gluhe osobe uče kako se nositi s komunikacijskim teškoćama, obrazovanjem, socijalnim okruženjem te stigmom i predrasudama čujuće zajednice, a sve naučeno mogu prenijeti svojoj djeci te tako olakšati njihov put. Nažalost, to je nešto što se često zaboravlja, isto kao i činjenica da će se osoba koja se osjeća kompetentno i opušteno u roditeljskoj ulozi morati suočavati s manjom razinom stresa (Koester i McCray, 2011). Ipak, kada do stresnih situacija dođe, strategije koje gluhi roditelji koriste kako bi prevladali i suočili se s izazovima odgajanja gluhog djeteta, pokazale su se manje učinkovitima u odnosu na strategije čujućih roditelja. Što su strategije koje roditelji koriste neučinkovitije, to je razina zadovoljstva životom niža, ali je niže i opće psihološko stanje. U odnosu na čujuće majke, gluhe majke su te koje češće traže socijalnu podršku, češće pribjegavaju izbjegavanju i odustajanju, dok se gluhi očevi više okreću religiji. S druge strane, kada je u pitanju zadovoljstvo životom, gluhi roditelji pokazuju veće zadovoljstvo od čujućih, a gluhi očevi su zadovoljniji od majki. Kada se ispituje opće psihološko stanje, rezultati gluhih roditelja niži su od rezultata roditelja čiji sluh nije oštećen (Sagone, 2017). Dakle, iako su gluhi roditelji ti koji mogu najbolje razumjeti potrebe svog gluhog djeteta (Koester i McCray, 2011), njihove strategije suočavanja sa stresom nisu se pokazale pretjerano učinkovitima (Sagone, 2017). Zanimljive podatke iznosi Hintermair (2006) koji je svojim istraživanjem pokazao da slušni status roditelja nije povezan s roditeljskim stresom, odnosno da gluhi i nagluhi roditelji djece s oštećenjem sluha ne pokazuju nižu razinu stresa u odnosu na čujuće roditelje koji odgajaju gluhu i nagluhu djecu. Ipak, kada se analizira razina stresa koju gluhe i čujuće majke doživljavaju tijekom interakcije s gluhim djetetom, može se uočiti razlika između njih. Razina stresa gluhih majki je u tim situacijama niža od one koju doživljavaju čujuće majke. Takvi rezultati pokazuju da postoje prednosti dijeljenja istog slušnog statusa, odnosno da gluhu majku i gluho dijete povezuje jednako iskustvo, a ono je značajan čimbenik koji utječe na doživljaj stresa. Dakle, s obzirom na to da

roditelji s oštećenjem sluha odgajaju djecu s kojom se mogu poistovjetiti u mnogočemu, za očekivati je da će do stresnih situacija povezanih s odgojem dolaziti manje nego kod roditelja koji su gluhi, a odgajaju čujuće djecu, te će samim tim njihovo iskustvo roditeljstva biti značajno drugačije.

3.1.2.2. Povezivanje dviju kultura u okviru roditeljstva

Brojni autori slažu se da su znanja i iskustva koja imaju Gluhi roditelji koji odgajaju djecu s oštećenjem sluha jedinstvena. No postavlja se pitanje je li ta činjenica danas dovoljno prepoznata, odnosno zna li se koliko bi poznavanje stavova i perspektive Gluhih roditelja moglo biti od koristi brojnim populacijama i sustavima. Jedan od primjera je obrazovni sustav. Škole se nalaze pred velikim izazovom kada učitelji i djeca dolaze iz različitih kultura, te kada se njihovo iskustvo i lingvistička pozadina razlikuju. U vremenu kada se teži inkluziji, sve su češće situacije u kojima su ta razilaženja vrlo očita. Iako učitelji mogu smatrati da su upoznati s djetetom i njegovim razvojem, moguće je primijetiti da neusklađenost ipak postoji. Da bi se ona umanjila, važan je partnerski odnos između učitelja i obitelji te input roditelja (Hulsebosch i Myers, 2002). No u literaturi koja izvještava i koja istražuje obrazovanju gluhe djece, teško je pronaći mišljene i perspektivu gluhih roditelja. Obrazovanje djeteta važno je svakom roditelji, pa je tako nezaobilazna tema o kojoj razmišljaju i gluhi roditelji, a upravo im ono često predstavlja veliku brigu i izazov. S obzirom na to da su oni sami prošli kroz sustav obrazovanja i znaju koje su njegove mane, stručnjacima različitih profila bi te informacije mogle biti korisne, ali one se od gluhih roditelja gotovo nikada ne traže, kao ni njihovo mišljenje o školstvu. Upravo bi se input tih roditelja mogao iskoristiti za unaprjeđivanje sustava (Thumann-Prezioso, 2005). Da je u području odgoja i obrazovanja suradnja roditelja i učitelja prijeko potrebna, potvrđuje činjenica da se obrazovanje bazira na slušanju i govoru, a ne toliko na vizualnoj komunikaciji, što gluhu djecu dovodi u nezavidan položaj. Gluhi i nagluhi roditelji su ti koji djetetu s oštećenjem sluha mogu objasniti što se u školi od njega očekuje, a učitelju mogu približiti kulturološke razlike, te mu pojasniti kako se one odražavaju na djetetovom ponašanju, što učitelju pomaže da bolje razumije učenika. No nije sve uvijek tako jednostavno. Roditelji su često zatrpani svakodnevnim obavezama, što im onda oduzima i vrijeme i volju za suradnju sa školom (Hulsebosch i Myers, 2002).

Jedino od rijetkih istraživanja koje je izvijestilo o stavu gluhih roditelja prema obrazovanje provela je Thumann-Prezioso (2005). Roditelji navode kako im je ponekad teško donijet odluke vezane uz obrazovanje njihove gluhe djece, a prije njihovog donošenja promišljaju o raznim faktorima. Prije svega razmišljaju o kvaliteti učitelja, tipu programa i vršnjačkim skupinama. Ističu kako bi voljeli da njihova djeca u razredu mogu komunicirati s vršnjacima, a voljeli bi i da su jezične vještine te djece dobre. Ono što ne bi željeli je da je njihovo dijete jedino čiji su roditelji gluhi. Također, važno im je da ono ne prolazi kroz sve što su oni prolazili, te da mu školska iskustva ne budu negativna. Osim druge djece, na školsko iskustvo veliki utjecaj ima i učitelj. Gluhi roditelji izražavaju strahove vezane uz očekivanja učitelja, jer ona nerijetko budu vrlo niska kada su u pitanju gluhi učenici (Thumann-Prezioso, 2005; Frank, 2017). Smatraju da učitelji u redovnom školskom sustavu, za razliku od učitelja u specijaliziranim ustanovama, imaju ipak nešto veća očekivanja od gluhe djece. Osim navedenog, ono što zabrinjava mnoge roditelje je činjenica da se kurikulum u tim ustanovama razlikuje od onoga u redovnom sustavu. S obzirom na to da je za kvalitetno obrazovanje nužan dobar kurikulum, gluhi roditelji smatraju da bi on za gluhu i čujuću djecu trebao biti jednak (Thumann-Prezioso, 2005).

Navedeni izazovi na koje roditelji nailaze nisu nešto što se ne bi moglo očekivati, posebice ako se u obzir uzme način na koji je većina obrazovnih sustava posložena. No s obzirom na to da se kurikulum i sam ustroj sustava razlikuje od države do države, može se pretpostaviti da nedostaci u obrazovanju gluhih, a time i izazovi na koje gluhi roditelji nailaze, nisu jedinstveni i univerzalni za sve. Ipak, može se govoriti o nekim općim nedostacima. Uz to, zasigurno za većinu država vrijedi podatak da su iskustva samih roditelja zanemarena, te da se ona ne koriste kako bi se glavni nedostaci u obrazovanju gluhih umanjili.

Nadalje, osim vršnjaka i programa, gluhim i nagluhim roditeljima je vrlo važan stav škole i njenih zaposlenika o znakovnom jeziku i kulturi Gluhih. Oni žele da dijete u školi ima priliku učiti o vlastitoj zajednici. Stoga, većina smatra da su dvojezični i bikulturalni programi najbolja opcija (Thumann-Prezioso, 2005). U nadi da će pronaći takve opcije i da će djeci pružiti bolje obrazovnih mogućnosti, roditelji ponekad moraju davati otkaze i seliti u druge gradove. Takve ih odluke često stavlja u nezavidan položaj. U većini gradova je broj radnih mjesta za gluhe ograničen, a što onda iziskuje borbu za ista (Frank, 2017).

Gluhi roditelji čija su djeca nagluha imaju dodatne nedoumice. Boje se da će dijete ostati zarobljeno negdje u sredini, između dva svijeta, a posebno im je teško donijeti odluku kada dijete ima iskoristive ostatke sluha. Neki se tada odlučuju upisati dijete u školu za gluhu djecu jer žele da ono usvojio kulturološke i lingvističke vrijednosti Gluhih, dok se drugi pak odlučuju za škole u kojima će naglasak biti na auditivnom treningu i govoru (Thumann-Prezioso, 2005).

Roditelji s oštećenjem sluha odrastaju u zajednici koja na njih gleda kao na osobe s invaliditetom i to je gotovo nemoguće izbjeći (Hulsebosch i Myers, 2002). Uz to, nerijetko nailaze na sažaljenje čujućih jer su njihova djeca gluha, a što u njima izaziva osjećaj frustracije (Frank, 2017). No oni su svjesni svojih mogućnosti i mogućnosti drugih Gluhih, jednako kao i potencijala koji imaju gluha djeca (Hulsebosch i Myers, 2002). Iako gluhi roditelji i članovi zajednice Gluhih imaju brojna znanja i informacije o odgoju i razvoju gluhe djece, tim se znanjima, ali i njihovom uvidu i iskustvu, rijetko daje na važnosti (Hulsebosch i Myers, 2002). Ignorira se činjenica da su oni ti koji mogu pružiti najveći broj točnih informacija o svojoj zajednici (Frank, 2017). Ponovno se može uočiti situacija koja nalikuje onoj u obrazovanju, a odnosi se na zanemarivanje inputa roditelja. To pokazuje da se na gotovo svim razinama događaju isti propusti.

Podatke koje bi roditelji dali mogli bi koristiti stručnjaci različitih profila, ali ne smije se zaboraviti da su i čujućim roditeljima gluhe djece ti kojima su savjeti i vođenje potrebni. Veliki broj Gluhih osoba smatra da stručnjaci nedovoljno upućuju čujuće roditelje na susrete s Gluhim stručnjacima i Gluhim obiteljima. Obje skupine mogle bi ponuditi svoje mišljenje i svoja iskustva. Također, čujućim roditeljima trebaju biti prezentirane potpune informacije, a one bi trebale uključivati poznate i znanstveno utvrđene činjenice o prednostima znakovnog jezika, te informacije o važnosti i ulozi Gluhih osoba kao modela (Frank, 2017).

Ipak, danas se sve više prepoznaju jedinstvena iskustva i znanja Gluhih roditelja, te ih se pokušava uključiti u projekte koji su namijenjeni pružanju podrške čujućim osobama koje ulaze u svijet Gluhih. Primjer jednog takvog projekta je Deaf Parent-to-Parent Project. On je osmišljen kako bi Gluhi roditelji koji odgajaju gluha djecu mogli podijeliti svoje iskustvo i znanje s čujućim roditeljima čija su djeca rođena s oštećenjem sluha. Intuitivno roditeljstvo je kod tih čujućih roditelja često blokirano pa im je potreban netko tko će ih osnažiti. Također, jedan od ciljeva projekta je roditeljima pružiti nove kapacitete kako bi mogli odgovarati na socio-lingvističke potrebe svog gluhog djeteta. Gluhi roditelji u takvim projektima predstavljaju kulturološke posrednike. Oni drugim roditeljima, ali i učiteljima, mogu pružiti informacije o tome što mogu očekivati od djeteta koje je gluho. Isto tako, ti roditelji čine poveznicu između znanja o kulturi i zajednici Gluhih, znanja o osobama koje podučavaju gluhe te roditeljskog znanja i iskustva. Mnogi od njih, uz gluha, odgajaju i čujuću djecu, pa se u mnogočemu mogu poistovjetiti s čujućim roditeljima (Hulsebosch i Myers, 2002). Deaf Parent-to-Parent Project pozitivan je primjer kako se Gluhi roditelj može uključiti u život obitelji koja odgaja gluho

dijete, a od tog iskustva profitirati mogu obje strane. Nažalost, takvih primjera nema mnogo, ali navedeni pokazuje da se iskustvu i znanjima Gluhih ipak počinje davati na važnosti.

Nisu samo čujući roditelji ti kojima je potrebna pomoć i podrška. I Gluhim roditeljima je potreban netko tko će im olakšati uključivanje njihovog gluhog djeteta u zajednicu. Zajednica je ta koja obitelji pomaže u usvajanju novih znanja, a daje im i dodatnu snagu (Hulsebosch i Myers, 2002). Isto tako, Gluhe osobe voljele bi da se stručnjaci prema njihovim obiteljima odnose s poštovanjem, te da prepoznaju kako nisu sve obitelji s gluhim članovima iste. Uz to, važno je da stručnjaci shvate kako je biti član gluhe obitelji nešto potpuno normalno, a ne nešto abnormalno ili tužno. Danas se mogu pronaći preporuke koje upućuju na podučavanje budućeg medicinskog osoblja o komunikacijskim potrebama gluhih i nagluhih osoba, a uz to bi im se trebale pružiti informacije o kulturološkim i lingvističkim posebnostima (Frank, 2017).

3.1.2.3. Stavovi Gluhih roditelja o kohlearnoj implantaciji

Kohlearni implant je mali, ali kompleksni elektronički uređaj koji omogućuje čujnost osobama koje su gluhe ili teško nagluhe. Kohlearnom implantacijom gluha osoba ne postaje čujuća, ali implant joj pomaže u razumijevanju govor, te joj olakšava pristup zvukovima iz okoline. Nova tehnologija trebala bi svojim inovativnim značajkama olakšati život svima onima kojima je dostupna i koji ju odluče koristiti. No nije sve tako crno bijelo. Kada se govori o kohlearnoj implantaciji, uglavnom se govori o njenim prednostima i pozitivnim stranama, i to iz perspektive čujućih, a manje se govori o tome kako ona utječe na život i kulturu Gluhih. Kohlearna implantacija, osim što mijenja život gluhog djeteta, ona uvelike utječe i na njegove roditelje (Hardonk i sur., 2011). Donijeti odluku o implantaciji djeteta, gluhom roditelju nije nimalo jednostavno. Roditelji trebaju odlučiti hoće li svom djetetu pružiti mogućnost da lakše uđe u svijet čujućih ili će ga odgajati u kulturi i zajednici Gluhih. Takvu odluku ne moraju donositi gluhi i nagluhi roditelji čujuće djeca, stoga je to nešto što značajno razlikuje te dvije skupine.

Nakon što se djetetu dijagnosticira teška naglušost ili gluhoća, roditelji su uz liječnike ti koji donose odluku o kohlearnoj implantaciji. Istraživači koji žele utvrditi što sve utječe na odluku roditelja, najčešće u svoje uzorke ispitanika ne uključuju gluhe roditelje, odnosno ne izvještavaju o postojanju određenih razlike u procesu donošenja odluke između čujućih i gluhih roditelja gluhe djece (Hardonk i sur., 2011). Gluhi roditelji koji pristanu da se njihovom djetetu

ugradi kohlearni implant, time pristaju i na to da će dijete učiti govorni jezik. To znači da će ono koristiti dva jezika u dva modaliteta, vizualnom i auditivnom, odnosno gluho dijete se u komunikaciji služi i znakovnim i govornim jezikom (Mitchiner, 2015).

Hardonk i sur. (2011) željeli su ispitati koje čimbenike u obzir uzimaju gluhi roditelji gluhe djece kada donose odluku o kohlearnoj implementaciji, odnosno zašto se neki ne odlučuju za kohlearni implant već za tradicionalna slušna pomagala. U istraživanje su bila uključena gluha i teško nagluha djeca s barem jednim gluhim roditeljem. Savjetovanje stručnjaka i njihove upute su čimbenik koji za sve roditelje ima važnu ulogu u donošenju odluke. Svaki roditelj bio je savjetovan od strane audiologa, otorinolaringologa i logopeda, a iskustva i mišljenja roditelja su oprečna. Polovica roditelja dobila je savjet da posjeti centre u kojima će dobiti više informacija o kohlearnoj implantaciji. To je neke roditelje iznimno naljutilo, jer smatraju da bi liječnici trebali biti bolje upućeni u to kako gluhe obitelji reagiraju na rođenje djeteta koje je gluho. Stoga, roditelji su taj savjet doživjeli kao napad na gluhoću, odnosno vjeruju da liječnici na oštećenje sluha gledaju kao na invaliditet. Navode da takav stav medicinskog osoblja ugrožava njihov obiteljski jezik i identitet. S druge strane, iskustvo ostalih roditelja bilo je pozitivno. Njima ideja o kohlearnoj implantaciji uopće nije bila prezentirana, te ti roditelji zdravstvene djelatnike vide kao populaciju koja je osjetljiva na njihovu kulturu i poglede na gluhoću. Iako je cilj kohlearne implantacije i tradicionalnih slušnih pomagala jednak, želi se poboljšati slušanje, postoje značajke koje ih razlikuju, a jedna od glavnih je invazivnost. Upravo su rizici koji dolaze sa samim operacijskim zahvatom za mnoge roditelje važni faktori koje razmatraju prije donošenja odluke, jer mnoge brinu dugoročne posljedice operacije. Što se tiče ostalih čimbenika, potrebno je istaknuti da za Gluhe roditelje spoznaja da dijete ima oštećenje sluha ne predstavlja tragediju, pa im iz tog razloga socijalna podrška nije toliko značajna da bi presudila u korist ili protiv implantacije. Kada žele saznati više o samoj kohlearnoj implantaciji, o riziku, učinkovitosti i rehabilitaciji, informacije traže od poznanika. No osim mogućih komplikacija i mana, roditeljima su važne i sve prednosti i mogućnosti koje implant može pružiti njihovom djetetu. Kao najznačajnija prednost kohlearnog implanta u odnosu na druga slušna pomagala, ističe se veća vjerojatnost za bolje slušanje i razvoj govornog jezika. U konačnici, kod nekih roditelji ipak prevagnu pozitivne strane, te se oni tada odlučuju dati priliku ovom slušnom pomagalu i tako svoje dijete uvesti u svijet čujućih (Hardonk i sur., 2011). Jedna od autorica koja je istraživala vjerovanja, perspektivu i stav upravo tih gluhih roditelja je Mitchiner (2015). Njeni ispitanici kao glavni razlog zbog kojeg su odabrali kohlearnu implantaciju za svoje dijete ističu pristup govornom jeziku. Oni žele da njihovo dijete čuje i govori, da bude kompetentno u govornom jeziku, te da fluentno čita i piše. Smatraju da je učenje

govornog jezika ključno jer je to većinski jezik unutar države. Želja im je i da se djeca suočavaju sa što manje jezičnih barijera i izazova s kojima su se oni kao gluhe osobe morali suočiti. No ti roditelji nisu zaboravili ni znakovni jezik. Većina obitelji bi voljela da njihovi potomci razviju dobre jezične vještine u znakovnom jeziku, iako neke obitelji više cijene učenje, odnosno znanje govornog jezika. Te obitelji vjeruju da ako njihova djeca žele biti uspješna, te ako u budućnosti žele napredovati, moraju biti kompetentna u govornom jeziku. Njega vide kao jezik za preživljavanje, kao presudan faktor za djetetovu pismenost te lingvistički i kognitivni razvoj, dok je znakovni jezik jezik njihove kulture. Osim toga, znakovni je temelj za razvoj drugog jezika, ali on je i dio djetetovog identiteta te je jezik doma. Kao izazov dvojezičnog razvoja, roditelji navode jednaku izloženost djeteta i jednom i drugom jeziku, a utvrđena su tri različita pogleda na preferirani komunikacijski modalitet. Obitelji u kojima jedan roditelj nema oštećenje sluha, pokazuju želju za razvojem govornog jezika. One obitelji gdje djeca odrastaju s oba gluha roditelja, zagovaraju podjednaku uporabu znakovnog i govornog jezika, a postoje i obitelji koje odbacuju implantaciju zbog straha da će ona narušiti njihovu komunikaciju (Hardonk i sur., 2011). Mnogi gluhi roditelji čija su djeca implantirana nisu kompetentni u govornom jeziku, te u svom domu teško podupiru njegov razvoj. Većina djece je govornom jeziku izložena u školama i vrtićima, a znakovni uče kada su sa svojim roditeljima. Oni roditelji koji žele dodatno promicati učenje govornog jezika kod kuće, nerijetko se odlučuju zaposliti čujuću dadilju, neki iz istog razloga žive u kućanstvu s čujućim članovima obitelji, a drugi pak odlučuju koristiti tehnologiju koja podupire razvoj oralnog jezika. Postoje i ona djeca koja kako bi napredovala u govornom jeziku odlaze na logopedsku terapiju (Mitchiner, 2015).

Istraživači su tijekom analize podataka utvrdili tri etička aspekta kohlearne implantacije. Prvi se odnosi na sam operacijski zahvat, odnosno na njegovu prikladnost s obzirom na to da život djeteta nije ugrožen. Isto tako, donošenje odluke umjesto djeteta je za mnoge roditelje problematično. Malo djeteta se ne može izjasniti i ne može sudjelovati u donošenju tako važne odluke, stoga neki roditelji odlučuju čekati. Oni su pri tome svjesni koje posljedice odgađanje donošenja odluke može imati, ali ipak žele pričekati sve dok dijete ne bude dovoljno zrelo da može sudjelovati u odlučivanju. S druge strane, postoje roditelji koji smatraju da će dijete profitirati od ranije implantacije, ali i da je donošenje tako važne odluke dio odgovornog roditeljstva. Iz tog razloga se oni odlučuju na ranu implantaciju, a na to gledaju kao na pružanje prilike djetetu da sudjeluje u obrazovanju čujućih. No ipak, roditelja koji donose takvu odluku je malo. Većina ih obrazovanje ne smatra toliko značajnim faktorom, odnosno faktorom koji bi mogao prevagnuti na stranu rane kohlearne implantacije. Neki od njih ideju o redovnom obrazovanju vide kao postavljanje vrlo visokih zahtjeva pred dijete. Uloga i definicija jezika

Gluih, njihovog identiteta te kulture, predstavljaju treći etički aspekt kohlearne implantacije. S obzirom na to da je konačan cilj implantacije razvoj govornog jezika, neki ju Gluihi roditelji vide kao prijetnju njihovoj zajednici, identitetu, jeziku i kulturi, te ju iz tog razloga potpuno odbacuju. Drugi pak imaju iste strahove, ali smatraju da imati implant ne znači nužno prestati koristiti znakovni jezik, razvijati Gluihi identitet ili ne biti dijelom zajednice Gluih (Hardonk i sur., 2011). Osim svega navedenog, utvrđeno je da su neke obitelji iskusile pritisak stručnjaka iz područja medicine i obrazovanja, jer su ti stručnjaci smatrali da bi trebalo ograničiti uporabu znakovnog jezika kod kuće, a povećati korištenje govornog. Također, nerijetko se zbog odluke da njihovo gluho dijete bude implementirano i uči jezik većinske zajednice, roditelji suočavaju s kritikama zajednice Gluih, a ponekad ih kritiziraju i čujući (Mitchiner, 2015).

Iz navedenog je vidljivo da Gluihi roditelji odluku o kohlearnoj implantaciji svog djeteta ne donose olako. Promišljaju o brojnim čimbenicima i o tome kako bi oni mogli utjecati na svakog člana obitelji. Izrazito im je važan njihov jezik, kultura i identitet, te žele da njihovo dijete bude dio zajednice Gluih. Upravo iz tog razloga djetetu daju priliku da samostalno donese odluku, te mu žele ponuditi izbor i ne smatraju da im je vrijeme neprijatelj. Oni koji se ipak odlučuju na ranu kohlearnu implantaciju, čine to jer smatraju da će tako djetetu pružiti veće šanse da uđe u svijet čujućih, te da jednog dana bude uspješno.

Još je uvijek ograničen broj istraživanja kojima je cilj otkriti stavove gluih roditelja gluhe djece o kohlearnoj implantaciji, ali treba istaknuti i da je populacija tih roditelja mala s obzirom na to da se devedeset i više posto gluhe djece rađa čujućim roditeljima.

3.2. Implikacije istraživanja o gluhim i nagluhim roditeljima

Iz radova koji govore o gluhim i nagluhim roditeljima može se saznati mnogo o preprekama i izazovima njihovog roditeljstva. No da bi se kvalitetna podrška mogla pružiti onim roditeljima i obiteljima kojima je ona potrebna, osim što treba imati saznanja o problemima koji se mogu očekivati, treba znati i što sve mora sadržavati plan za pružanje podrške ako se ti problemi žele prevladati ili barem umanjiti. Pri tome se nikako ne smije zaboraviti da će se izazovi unutar svake obitelji razlikovati, a oni će uvelike ovisiti o slušnom statusu djece.

3.2.1. Izazovi dobrog roditeljstva

Kao što je prije spomenuto, postoje sastavnice roditeljstva koje je potrebno zadovoljiti da bi se za nekoga reklo da je dobar roditelj (Čudina-Obradović i Obradović, 2003). Ako se one primjene na roditeljstvo osoba s oštećenjem sluha, mogu se uočiti brojni izazovi koje ti roditelji moraju savladati da bi njihovo roditeljstvo bilo uspješno.

Jedna od sastavnica dobrog roditeljstva je nadzor nad kretanjem djeteta, njegovog društva te načina provođenja slobodnog vremena (Čudina-Obradović i Obradović, 2003). Već će se u toj sastavnici gluhi i nagluhi roditelji izrazito razlikovati ovisno o slušnom statusu djeteta. Na temelju rezultata nekih istraživanja (Singleton i Tittle, 2000; Levinger i Orlev, 2008) može se zaključiti da će oni roditelji koji odgajaju čujuće dijete, a ne vladaju govornim jezikom, teško moći ostvariti kvalitetnu interakciju s vršnjacima svog djeteta, te postoji velika šansa da će iz tog razloga pravi uvid u djetetovo društvo izostati. Roditelji se moraju osloniti na ono što im dijete želi reći, jer ne mogu načuti o čemu ono razgovara s vršnjacima i koji su mu planovi. Uz to, čujuće dijete će nekada zbog komunikacijske barijere gluhom roditelju neke pojedinosti teže objasniti, a s obzirom na to da se njihova iskustva odrastanja veoma razlikuju, za očekivati je da će se to odraziti na njihov odnos. S druge strane, roditelji koji s djetetom dijele zajednički jezik na navedene izazove ne bi trebali nailaziti. Dakle, važno je da su roditelji i djeca fluentni u istom jeziku, bez obzira na njihov slušni status, jer tada djeca s roditeljima mogu lako iskomunicirati sve svoje planove i želje, a roditelji mogu pobliže upoznati prijatelje svoje djece. Komunikacija se unutar tih obitelji odvija nesmetano, što znači da si roditelj i dijete u svakom trenutku mogu iskazivati ljubav. Upravo je iskazivanje ljubavi i poštovanja još jedna važna sastavnica dobrog roditeljstva (Čudina-Obradović i Obradović, 2003). Iako roditelji djelima

moгу iskazati koliko vole svoje dijete, te koliki trud ulažu u izgradnju njihovog odnosa, dijete ponekad od roditelja treba to i čuti, jer su svakom djetetu potrebni savjeti i ohrabrenje. Ako roditelj s djetetom ne dijeli isti komunikacijski modalitet, on to djetetu neće moći u potpunosti pružiti, a različiti autori (Hadjikakou i Nikolarazi, 2008; Roberson i Shaw, 2015) izvještavaju o komunikacijskim barijerama unutar obitelji gdje su roditelji gluhi, a djeca čujuća. Osim toga, u tim obiteljima poteškoće s discipliniranjem nisu rijetkost, dok s druge strane gluhi roditelji gluhe djece na njih nailaze u manjim razmjerima (Rainer i sur., 1963; Mallory i sur., 1992). Znati postaviti granice i disciplinirati dijete važan je dio dobrog i kvalitetnog roditeljstva (Čudina-Obradović i Obradović, 2003). Narušenost ove sastavnice mogla bi negativno utjecati na roditeljevo samopouzdanje, a može potaknuti i preispitivanje roditeljskih znanja i mogućnosti.

Osim navedenog, nezaobilazan dio roditeljstva je uključenost roditelja u djetetovo obrazovanje. Razne studije (Jones i sur. 1989; Singleton i Tittle, 2000; Hadjikakou i sur., 2009) potvrdile su da roditelji s oštećenjem sluha imaju teškoće u pružanju pomoći i podrške djetetu prilikom izvršavanja školskih obaveza. Osim što ograničene mogućnosti roditelja teško padaju djetetu, njih nije jednostavno prihvatiti ni samim roditeljima. Gledati dijete kako se muči, a ne moći učiniti puno da mu se pomogne, roditelju zasigurno mora biti frustrirajuće.

Zaključiti se može da sastavnice dobrog roditeljstva u obiteljima gdje su roditelji gluhi ili nagluhi, a djeca čujuća, imaju veće šanse biti narušene nego unutar obitelji gdje su i roditelji i djeca gluhi. Ipak, to ne znači da će roditeljstvo onih roditelja koji odgajaju čujuću djecu mora biti narušeno. Istraživanja (Olkin i sur., 2006; Mallory i sur., 1992) pokazuju da većina njih pozitivno gleda na svoje roditeljstvo, a isto mišljenje imaju i njihova djeca. To znači da gluhe i nagluhe osobe uspijevaju pronaći rješenja i načine kako se nositi sa svim tim izazovima. No ponovno je važno naglasiti da su individualne razlike u ovoj heterogenoj populaciji velike, te se one prilikom donošenja bilo kakvih zaključaka ne smiju zanemariti.

3.2.2. Kako pružiti podršku

Čudina-Obradović i Obradović (2003) predlažu smjernice za pružanje pomoći roditeljima kako bi ih se vodilo ka uspješnom roditeljstvu. Autori iznose i nekoliko oblika podrške kojima se može osnažiti roditeljska funkcija. Naglašavaju kako je prije svega potrebno imati znanstvene spoznaje o obiteljskim i roditeljskim procesima, te se sve što se radi mora temeljiti na znanstvenim dokazima i praksi. U okviru ovog podnaslova razmotrit će se neke od strategija podrške koje predlažu Čudina-Obradović i Obradović (2003), a koje bi mogle biti korisne u radu s populacijom gluhih i nagluhih roditelja. Uz to, govorit će se o područjima na koja bi se trebao staviti naglasak u savjetodavnom radu.

Utjecati na znanje, stavove i mentalno zdravlje roditelja ujedno znači i mijenjati njegove roditeljske karakteristike (Čudina-Obradović i Obradović, 2003). Ako se zna da su spoznaje gluhih i nagluhih osoba o roditeljstvu često nezadovoljavajuće (Hadjikakou i sur., 2009), onda je jasno da bi se trebalo raditi na jačanju njihovih teorijskih znanja o odgoju i roditeljstvu. Nedostupnost informacija i limitirana iskustva su razlozi zbog kojih su njihova znanja ograničena (Jones i sur., 1989; Allsop i Kyle, 1997; Singleton i Tittle, 2000). Navedeno ukazuje na nužnost boljeg informiranja tih roditelja. Ako su stručnjaci koji rade s populacijom gluhih i nagluhih osoba svjesni da je su njihova znanja o tome kako biti roditelj limitirana, onda će znati da je neophodno neko vrijeme posvetiti pružanju korisnih informacija i savjeta. Također, s obzirom na to da je slika o sebi (Sataloff i Sataloff., 2005) i samopouzdanje (Singleton i Tittle, 2000) kod tih roditelja nerijetko narušeno, ne smije se zanemariti njihovo mentalno zdravlje. Osim toga, potrebno je osigurati socijalnu podršku roditeljstvu. Sustavi formalne podrške pokazali su se nedovoljno dobri (Leutar i Štambuk, 2007), što znači da se ne može očekivati kako će roditelji dobiti potrebnu potporu. Stoga, nužno ih je savjetovati o tome kako uskladiti radne i roditeljske uloge, te kako postići radno i obiteljsko zadovoljstvo.

Da bi se riješili problemi s nadziranjem djetetovog slobodnog vremena, u suradnji s roditeljima mogu se osmisliti aktivnosti koje su privlačne njima, a prije svega djetetu. To mogu biti likovne, glazbene, računalne, tehničke i brojne druge aktivnosti. Također, razmotriti se mogu i tečajevi stranih jezika, kao i uključivanje u sportske grupe i aktivnosti (Čudine-Obradović i Obradović, 2003).

Još jedan od prijedloga Čudine-Obradović i Obradović (2003) odnosi se na organiziranje savjetovaništa za teškoće u učenju. S obzirom na to da roditelji s oštećenjem sluha imaju značajne poteškoće u pružanju pomoći i podrške djetetu prilikom izvršavanja školskih obaveza (Jones i sur. 1989; Singleton i Tittle, 2000; Hadjikakou i sur., 2009), podučavanje strategija

koje će im olakšati sudjelovanje u pisanju zadaća bilo bi iznimno korisno za te roditelje. Uz to, mogu im se predložiti i načini kako s djetetom učiti i ponavljati za ispite.

Osim navedenog, jedan od ciljeva pružanja podrške roditelju mora biti rad na njegovom osjećaju kompetencije, a on se može poticati u okviru škole za roditelje. Programi koji bi se u tim školama provodili trebali bi poticati osjećaj samoutjecajnosti, kontrole nad svojim životom te životom djece. Također, roditelji trebaju osvijestiti da o njihovim naporima i nastojanjima ovise rezultati te zadovoljstvo njih samih, ali i njihove djece (Čudine-Obradović i Obradović, 2003). S obzirom na to koliko je osjećaj roditeljske kompetentnosti važan za uspješno roditeljstvo (Belsky i sur., 1984), bilo bi vrlo korisno uključiti gluhe i nagluhe osobe u opisane programe prije nego postaju roditelji, ali važno je osigurati i one obrazovne programe u kojima bi mogli sudjelovati u bilo kojem razdoblju djetetovog života.

Zbog činjenice da svaki roditelj odgaja svoju djecu u jedinstvenim okolnostima, univerzalni plan i program za pružanje podrške i pomoći roditeljima ne postoji, a ne bi ni smio postojati, no ipak se o nekim zajedničkim karakteristikama može govoriti. Izazovi roditeljstva o kojima izvještavaju razni autori moraju se uzeti u obzir prije susreta s gluhim i nagluhim roditeljima, ali svaki plan se mora prilagoditi individualnim potrebama određene obitelji.

3.2.2.1. Savjeti za rad s gluhim i nagluhim roditeljima čujuće djece

Stručnjaci koji rade s obiteljima gdje su roditelji gluhi, a djeca čujuća, moraju biti upoznati s jedinstvenim karakteristikama tih obitelji. Često se događa da stručnjacima različitih profila nedostaju znanja o gluhoći i kulturi Gluhih, a ta su znanja nužna jer se jedino tako može izbjeći stvaranje predrasuda. Kada je stručnjak upoznat s praktičnim problemima na koje obitelji nailaze, a uz to ima znanja o njihovoj kulturi, gluhi roditelji će u njega imati više povjerenja, te će vidjeti da je on uistinu zainteresiran za rad s njima i njegovim djetetom (Filer i Filer, 2000). Također, važno je poznavati roditeljev preferirani način komunikacije, imati podatke o njegovom obrazovanju, te znati kakav je stav ostatka obitelji o gluhoći. Na osobi koja surađuje s roditeljima i obitelji je da zabilježi teškoće koje gluhi roditelji ističu, a koje su značajne za njihov odnos s djetetom (Frankenburg i sur., 1985). Neki od savjeta koji se daju stručnjacima koji rade s gluhim roditeljima i čujućom djecom su: (1) potrebno je prepoznati da su roditelji i djeca članovi zajednice koja ima svoju kulturu i jezik, (2) facijalna ekspresija ne smije se interpretirati kao odraz ljutnje jer je ona dio znakovnog jezika, (3) na teškoće s govornim

jezikom ne smiju se gledati kao na odraz inteligencije, (4) potrebno je razumjeti da zbog negativnih iskustva s čujućim svijetom, gluhi roditelji mogu biti suzdržani u interakciji, (5) kada je potrebno, treba pozvati profesionalnog prevoditelja, a ne tražiti od čujućeg djeteta da prevodi, (6) kada se u komunikaciji oslanja na očitavanje, potrebno je održavati dobar kontakt očima, ponoviti i parafrazirati ako je potrebno, (7) treba koristiti pouzdan sustav za telefonsku komunikaciju, (8) da bi se dobila ideja o iskustvu čujuće djeca koja su odrasla s gluhim roditeljima, potrebno je čitati knjige koje su oni napisali, (9) treba čitati i druge publikacije kako bi se dobio uvid u kulturu Gluhih, (10) važno je podučavati suradnike o praktičnim teškoćama do kojih dolazi u radu s čujućom djecom i njihovim gluhim roditeljima (Filer i Filer, 2000).

4. ZAKLJUČAK

Stavovi autora koji su istraživali i pisali o roditeljstvu gluhih i nagluhih osoba, mijenjali su se kroz povijest. Dugi niz godina na oštećenje sluha, jednako kao i na ostale vrste invaliditeta, gledalo se kao na neprijatelja uspješnom roditeljstvu. Danas se zahvaljujući empirijskim dokazima zna da se roditeljstvo osoba s oštećenjem sluha ne može opisati kao neuspješno. Iako ti roditelji spadaju u skupinu roditelja s invaliditetom, gluhe i nagluhe osobe suočavaju se sa specifičnim izazovima roditeljstva. Njihove obitelji u odnosu na obitelji ostalih roditelja s invaliditetom, izvještavaju o najvišoj razini cjelokupne obiteljske sreće, ali s druge strane, prijavljuju najviše komunikacijskih teškoća (Olken i sur. 2006). Problemi u komunikaciji za gluhe i nagluhe osobe započinju još u djetinjstvu, jer većina njih odrasta s čujućim roditeljima. Upravo zbog komunikacijske barijere, usamljenost i izoliranost obilježava djetinjstvo mnogih, a elemente toga mnogi roditelji pronalaze i u odnosu sa svojom djecom. Oni roditelji koji odgajaju djecu s kojom ne dijele zajednički jezik, nailaze na brojne komunikacijske teškoće u svom domu. Takva situacija je vrlo često u obiteljima gdje roditelji s oštećenjem sluha odgajaju čujuću djecu. Osim toga, te se obitelji suočavaju s problemom prevođenja, odnosno djeca su ta koja prevodeći, roditeljima približavaju svijet čujućih i tako umanjuju postojeće razlike. Prevođenje nije uvijek jednostavno, kako za roditelje tako i za djecu. Na probleme s prevođenjem ne nailaze roditelji koji odgajaju gluhu i nagluhu djecu, ali oni se moraju suočiti s donošenjem odluke o kohlearnoj implantaciji djeteta, a to pitanje izaziva brojne dileme, i to ne samo unutar pojedine obitelji, već i unutar zajednice Gluhih.

Zaključiti se može da se izazovi roditeljstva gluhih i nagluhih osoba razlikuju ovisno o slušnom statusu djeteta. Predrasude čujuće zajednice o njihovom roditeljstvu nešto su što ove dvije skupine roditelja povezuje, a povezuje ih i činjenica da su njihova jedinstvena znanja i iskustva nedovoljno prepoznata od strane stručnjaka. Osim toga, obrazovni sustav je za potrebe gluhih i nagluhih roditelja, ali i za potrebe njihove djece, nedovoljno osjetljiv. Nekim roditeljima i njihovim obiteljima bit će potrebno pružiti pomoć i podršku, a svaki stručnjak koji surađuje s ovom populacijom mora biti upoznat s izazovima njihovog roditeljstva, jer inače neće moći razumjeti njihov svijet.

Kada se razmišlja o roditeljstvu osoba koje su gluhe ili nagluhe, potrebno je prepoznati da je ono prožeto brojnim specifičnim izazovima, ali se na te izazove ne smije gledati samo s jednog stajališta i iz jedne vremenske točke. U obzir se trebaju uzeti brojni čimbenici koji njihovo roditeljstvo čine posebnim.

5. LITERATURA

1. Allsop, L., Kyle, J. (1997): Deaf parents and their hearing children. Neobjavljeni rad. Bristol: The Deaf Studies Trust.
2. American Speech-Language-Hearing Association. Hearing Loss. Posjećeno 31.03.2020. na mrežnoj stranici ASHA: <https://www.asha.org/public/hearing/Hearing-Loss/>
3. Bradarić-Jončić, S. (2000): Manualna komunikacija osoba oštećena sluha, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 36, 2, 123-136.
4. Bradarić-Jončić, S. (2007): Posebnosti komunikacije osoba oštećena sluha. Zbornik radova VII. bioetičkog okruglog stola "Bioetički aspekti komuniciranja s gluhim pacijentima" (str.19-43), Coha, G. (ur.), 24.-25.2006. Rijeka: Medicinski fakultet.
5. Buchino, M. A. (1993): Perceptions of the Oldest Hearing Child of Deaf Parents: On Interpreting, Communication, Feelings and Role Reversal, American Annals of the Deaf, 138, 1, 40-45.
6. Belsky, J. (1984): The Determinants of Parenting: A Process Model, Child Development, 55, 1, 83-96.
7. Belsky, J., Robins, E., Gamble, W. (1984): The Determinants of Parental Competence, Toward a Contextual Theory. U Lewis, M. (ur.): Beyond The Dyad (str.251-279). New York: Plenum Publishing Corporation.
8. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2003): Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti, Revija za socijalnu politiku, 10, 1, 45-68.
9. Draušnik, Ž., Štefančić, V., Benjak, T. (2016): Prevalencija invaliditeta uzrokovanog oštećenjem sluha u Republici Hrvatskoj, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 52, 1, 140-149.
10. Elliott, M., Jambor, E. (2005): Self-esteem and Coping Strategies among Deaf Students, Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 10, 1, 63-81.
11. Frank, A. (2017): Deaf Families' Unique Experiences and Obstacles, Journal of Social Work in Disability and Rehabilitation, 16, 3-4, 216-229.
12. Frankenburg, F.R., Sloman, L., Perry, A. (1985): Issues in the Therapy of Hearing Children With Deaf Parents, Canadian Journal of Psychiatry, 30, 3, 98-102.

13. Filer, R.D., Filer, P.A (2000): Practical Considerations for Counselors Working With Hearing Children of Deaf Parents, *Journal of Counseling and Development*, 78, 1, 38-43.
14. Gosselin, D. (1994): School-age hearing children's perceptions of family life in deaf-parented families. Magistarski rad. The University of Arizona.
15. Hadjidakou, K., Nikolarazi, M. (2008): The Communication Experiences of Adult Deaf People within their Family during Childhood in Cyprus, *Deafness and Education International*, 10, 2, 60-79.
16. Hadjidakou, K., Christodoulou, D., Hadjidemetri, E., Konidari, M., Nicolaou, N. (2009): The Experiences of Cypriot Hearing Adults With Deaf Parents in Family, School, and Society, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 14, 4, 486-502.
17. Hardonk, S., Daniels, S., Desnerck, G., Loots, G., Van Hove, G., Van Kerschaver, Sigurjónsdóttir, H. B., Vanroelen, C., Louckx, F. (2011): Deaf parents and pediatric cochlear implantation: An exploration of the decision-making process, *American Annals of the Deaf*, 156, 3, 290-304.
18. Hintermair, M. (2006): Parental Resources, Parental Stress, and Sociemotional Development of Deaf and Hard of Hearing Children, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 11, 4, 493-513.
19. Hrvatski jezični portal. Sluh. Posjećeno 18.02.2020. na mrežnoj stranici Hrvatski jezični portal: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=d11nXRU%3D
20. Hulsebosch, P., Myers, L.R. (2002): Minority Parents as Cultural Mediators for Education: Deaf Parents Mentoring Hearing Parents of Deaf Children, *The school community Journal*, 12, 1, 73-89.
21. Jones, E., Strom, R., Daniels, S. (1989): Evaluating the Success of Deaf Parents, *American Annals of the Deaf*, 134, 5, 312-316.
22. Jones, E.G. (1995): Deaf and Hearing Parents' Perceptions of Family Functioning, *Nursing Research*, 44, 2, 102-105.
23. Kanto, L., Huttunen, K., Laakso, M.L. (2013): Relationship Between the Linguistic Environments and Early Bilingual Language Development of Hearing Children in Deaf-parented Families, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 18, 2, 242-260.
24. Kirshbaum, M., Olkin, R. (2002): Parents with Physical, Systemic, or Visual Disabilities, *Sexuality and Disability*, 20, 1, 65-80.
25. Klimentová, E., Dočekal, V., Hynková, K. (2017): Hearing children of deaf parents – a new social work client group?, *European Journal of Social Work*, 20, 6, 846-857.

26. Kocher, M. (1994): Mothers with Disabilities, *Sexuality and Disability*, 12, 2, 127-133.
27. Koester, L.S., McCray N. (2011): Deaf Parents as Sources of Positive Development and Resilience for Deaf Infants. U Zand D., Pierce K. (ur.): *Resilience in Deaf Children* (str.65-86). New York: Springer.
28. Lacković-Grgin, K. (2011): Doživljaj i praksa roditeljstva u različitim životnim razdobljima, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 4, 114, 1063-1083.
29. LeClere F.B., Kowalewski B.M. (1994): Disability in the family: The effects on children's well-being, *Journal of Marriage and the Family*, 56, 2, 457-468.
30. Leutar, Z., Štambuk, A. (2007): Invaliditet u obitelji i izvori podrške, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 43, 1, 47-61.
31. Levinger, M., Orlev, L. (2008): What Deaf Parents "Hear", *Journal of International Social Research*, 1, 4, 413-430.
32. Levačić, M., Leutar, Z. (2011): Iskustvo roditeljstva osoba s tjelesnim invaliditetom, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47, 2, 42-57.
33. Louie, A.D., Cromer, L.D., Berry, J.O. (2017): Assessing Parenting Stress: Review of the Use and Interpretation of the Parental Stress Scale, *The Family Journal: Counselling and Therapy for Couples and Families*, 25, 4, 359-367.
34. Malik, S., Jabeen, T. (2016): Role playing and extraversion in hearing children of deaf parents, *Science International (Lahore)*, 28, 3, 2915-2919.
35. Mallory, B.L., Schein, J.D., Zingle, H.W. (1992): Improving the Validity of the PSNI in Assessing the Performance of Deaf Parents of Hearing Children, *American Annals of the Deaf*, 137, 1, 14-21.
36. Mallory, B.L., Zingle, H.W., Schein, J.D. (1993): Intergenerational Communication Modes in Deaf-Parented Families, *Sing Language Studies*, 78, 73-92.
37. Marschark, M., Bull, R., Sapere, P., Nordmann, E., Skene, W., Lukomski, J., Lumsden, S. (2012): Do You See What I See? School Perspectives of Deaf Children, Hearing Children, and Their Parents, *European Journal of Special Needs Education*, 27, 4, 483-497.
38. McRae, M.J. (1979): Bonding in a Sea of Silence, *The American Journal of Maternal/Child Nursing*, 4,1, 29-34.
39. Meadow-Orlans, K.P. (2002): Parenting With a Sensory or Physical Disability. U Bornstein, M.H. (ur.): *Handbook of Parenting: Social Conditions and Applied Parenting* (str.259-293). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

40. Miller, M.S., Moores, D.F., Sicoli, D. (1999): Preferences of Deaf College Students for the Hearing Status of Their Children, *Jadara*, 32, 3, 1-8.
41. Mitchell, R.E, Karchmer, M.A. (2005): Parental Hearing Status and Signing Among Deaf and Hard of Hearing Students, *Sing Language Studies*, 5, 2, 231-244.
42. Mitchiner, J.C. (2015): Deaf Parents of Cochlear-Implanted Children: Beliefs on Bimodal Bilingualism, *Deaf Studies and Deaf Education*, 20, 1, 51-66.
43. Moroe, N.F., De Andrade, V.(2018): Hearing children of Deaf parents: Gender and birth order in the delegation of the interpreter role in culturally Deaf families, *African Journal of Disability*, 7, 1-10.
44. National Centre for Health Statistic (2000): *Health, United States, 2000 With Adolescent Health Chartbook*. Hyattsville: National Center for Health Statistic.
45. Olkin, R., Abrams, K., Preston, P., Kirshbaum, M. (2006): Comparison of Parents With and Without Disabilities Raising Teens: Information From the NHIS and Two National Surveys, *Rehabilitation Psychology*, 51, 1, 43-49.
46. Olsen, R., Clarke, H. (2003): *Parenting and Disability: Disabled parents' experiences of raising children*. Bristol: The Policy Press.
47. Pehlić, A., Urbanc, K., Lendler, V. (2018): Roditeljstvo i invaliditet – perspektiva djece, roditelja s invaliditetom i stručnjaka, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 54, 1, 83-102.
48. Pollard, R., Rendon, M. (1999): Mixed Deaf-Hearing Families: Maximizing Benefits and Minimizing Risks, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 4, 2, 156-161.
49. Rainer, J.D, Altshuler, K.Z., Kallamann, F.J., Deming W.E. (1963): *Family and Mental Health Problems in a Deaf Population*. New York: Department of Medical Genetics.
50. Rienzi, B.M. (1990): Influence and Adaptability in Families With Deaf Parents and Hearing Children, *American Annals of the Deaf*, 135, 5, 402-408.
51. Rivera Drew, J. A. (2009): Disability and the Self-Reliant Family: Revisiting the Literature on Parents with Disabilities, *Marriage and Family Review*, 45, 4, 431-447.
52. Roberson, L., Shaw, S. (2015): Reflections on Deaf Education: Perspectives of Deaf Senior Citizens, *Educational Gerontology*, 41, 226-237.
53. Sabatelli, R.M., Waldron, R.J. (1995): Measurement Issues in the Assessment of the Experiences of Parenthood, *Journal of Marriage and the Family*, 57, 4, 969-980.
54. Sagone, E. (2017): The role of coping strategies in life satisfaction and psychological well-being: An investigation with deaf and hearing parents, *Life Span and Disability*, 20, 2, 273-298.

55. Sataloff, R. T., Sataloff J. (2005): Hearing Loss: An Overview. U Sataloff, R. T., Sataloff J. (ur.): Hearing Loss, Fourth Edition. (str.1-3). Boca Raton: Taylor & Francis.
56. Singleton, J.L., Tittl, M.D. (2000): Deaf Parents and Their Hearing Children, Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 5, 3, 221-36.
57. Thumann-Prezioso, C. (2005): Deaf Parents' Perspectives on Deaf Education, Sign Language Studies, 5, 4, 415-440.
58. Van den Bogaerde, B., Baker, A.E. (2005): Code mixing in mother-child interaction in deaf families, Sign Language and Linguistics, 8, 1-2, 151-174.
59. World Health Organization. Deafness and Hearing Loss. Posjećeno 18.02.2020. na mrežnoj stranici World Health Organization: <https://www.who.int/news-room/factsheets/detail/deafness-and-hearing-loss>